

A VILÁGI TÖRVÉNYEK ÁTVÉTELE A KÁNONJOGBA – A KANONIZÁCIÓ INTÉZMÉNYE (22. KÁN.)

UJHÁZI LÓRÁND

adjunktus (Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola),
az Esztergom-Budapesti Prímási Bíróság bírójája

A történelem folyamán a világi és az egyházi törvények egymás mellett léteztek. Attól függően, hogy milyen volt az állam Egyházzal szemben tanúsított magatartása, volt szorosabb vagy lazább a két jogrend közötti kapcsolat. Mindig voltak érintkezési pontok – *res mixtae* –, melyek a dolog természetéből adódóan mind a két jogrendet érintették.¹ Ezekben az esetekben az egyházi jogalkotó különböző eszközökkel igyekezett a kérdéseket szabályozni és minimálisra csökkenteni az esetleges feszültségek lehetőségeit.² A világi jog nagyra értékelése hangsúlyt kapott a II. Vatikáni Zsinaton. A püspöki szolgálatról szóló *Christus dominus* kezdetű határozat kifejezetten arra szólítja fel a püspököket, hogy segítsék elő a krisztushívők között az igazságos világi törvények betartását.³ A *Gaudium et spes* kezdetű rendelkezés, amely az Egyház és a mai világ viszonyáról értekezik, hasonló alapelvet fogalmaz meg. E szerint is a közjót előmozdítani és ebből fakadóan a közjó érdekét szolgáló törvényeket betartani, mindenki kötelessége.⁴ Mivel a törvénykönyv átdolgozásának egyik fő szempontja volt a II. Vatikáni Zsinat felfogásának követése és jogi elmélyítése, ezért a világi törvények figyelembevételének és a lehetséges feszültségek minimalizálása elvének az 1983-as

¹ Vö. GIUSEPPE DALLA TORRE: *La città sul monte. Contributo ad una teoria canonistica sulle relazioni tra Chiesa e comunità politica*. Roma: AVE, 1996, 19–21.

² Vö. VICENTE PRIETO: *Diritto dei rapporti tra Chiesa e società civile*, Roma: EDUSC S. R. L., 2008, 119–120.; LÁSZLÓ ÖRSY: Kommentár a 22. kánonhoz. In James A. CORIDEN – Thomas J. GREEN – Donald HEINTSCHEL (szerk.): *The Code of Canon Law, A Text and Commentary*. New York-Mahwah: Paulist Press, 1985, 38.

³ „A fölszentelt pásztorok nyájuk lelki gondozásán munkálkodva valójában a társadalmi és polgári haladásért és jólétért is fáradoznak; e célból tisztségük természete szerint, és ahogy püspökökhöz illik, az állami hatóságokkal tevékenyen együttműködnek, és az igazságos törvények iránt engedelmességre, a jogszerűen fönnálló hatóság iránt tiszteletre intenek.” (CD 19)

⁴ „További következmény, hogy a politikai tekintélyt akár a közösség egészében, akár az államot képviselő intézményekben mindig az erkölcsi rend határain belül kell gyakorolni a közjó – mégpedig a dinamikus fölfogott közjó – érdekében a törvényesen meghatározott vagy meghatározandó jogrend szabályai

Törvénykönyvben is meg kellett jelennie. Tagadhatatlan az egyházi jogalkotó szándéka és törekvése a két jogrend összehangolt és feszültségmenetes működésére, de különösen vagyoni és az Egyház kulturális javaira vonatkozó hatásköri kérdésekben már az átdolgozás alatt is több nehézség jelentkezett.⁵ Ezeknek a feloldására nemcsak a hatályos Egyházi Törvénykönyv, hanem a Szentszék és az egyes országok között létrejött megállapodások is megoldást keresnek. Az új Egyházi Törvénykönyv a két jogrend érintkezésére különböző általános szempontokat és konkrét esetben követendő előírásokat ad. A két jogrend érintkezési lehetőségei közül az egyik legmeghatározóbb az ún. *kanonizáció* – *canonisatio* –, vagyis a világi törvények teljes joghatással való átvétele. Ez a jogintézmény a hatályos Egyházi Törvénykönyvben mind általánosan, mind az egyes esetekre vonatkozóan bemutatásra kerül.

I. A világi törvények átvételének – a kanonizációnak – jelentése

A zsinati dokumentumok, melyek a világi törvények tiszteletéről beszélnek, még nem a világi törvények átvételéről, *kanonizációjáról* szólnak. Az Egyházi Törvénykönyv 22. kánonja nemcsak az igazságos és a természeti törvénnyel nem ellenkező törvények tiszteletéről beszél, hanem hogy bizonyos esetben a világi törvényeket, a maguk teljes joghatásával együtt az egyházjogban is meg kell tartani. Régről ismert eljárás, mikor az egyházi hatóság azok számára, akik felett joghatósággal rendelkezik, ahelyett, hogy saját törvényt adna ki, vagy teljesen kidolgozna egy jogi kérdést, illetve jogintézményt, a világi törvények átvételét írja elő.⁶ A *kanonizáció* kifejezés az egyházjogban két alapvető jelentéssel bír. Ismertebb jelentése a szentté avatás, mikor az egyházi hatóság a megfelelő eljárás lefolytatása után jóváhagyja Isten szolgájának nyilvános kultuszát. A *kanonizáció* kifejezés másik, sokkal kevésbé ismert jelentése, mikor az egyházi jogalkotó úgy rendelkezik, hogy az Egyház jogrendjében meghatározott esetekben a világi törvényeket azok eredeti joghatásaival együtt meg kell tartani.⁷ Mind-

szerint. Ebben az esetben az állampolgárok lelkiismeretből fakadóan kötelesek engedelmeskedni. Mind-ebből pedig nyilvánvaló azok felelőssége, méltósága és fontossága, akik az állam élén állnak.

Ahol pedig a közhatalom, túllépve illetékességének körén, elnyomja a polgárokat, ők ne vonakodjanak megtenni mindazt, amit a közjó tárgyilag megkövetel tőlük; de saját jogaikat és polgártársaik jogait megvédhetik az ilyen tekintély visszaéléseivel szemben, tiszteletben tartva azokat a határokat, melyet a természettörvény és az evangéliumi erkölcs megszab.” (GS 74)

⁵ Vö. *Communicationes* 1984/16, 27–28.

⁶ Az is előfordulhat – és ez különösen a római jog területéről átvett törvényekre igaz –, hogy az eredetileg átvett törvény, később a világi jogrendből eltűnik, és így az Egyház az egész jogszabályt vagy jogintézményt beemeli a saját jogrendjébe. Több ilyen, eredetileg a világi jog által szabályozott és a kánonjogba átvett jogszabály és jogintézmény van a hatályos jogban is. Ezzel a kánonjog olyan jogintézményeket is átmentette a saját rendszerébe, melyek ma már a világi jogban nem is léteznek. Vö. MESTER ISTVÁN: *A világi jog hatályossága az egyházi jog területén*. Budapest: Budapesti Királyi Magyar Pázmány Péter Tudományegyetem Kánonjogi Szeminárium, 1941, 16–17.

⁷ Vö. JOSEPH LISTL: Die Rechtsnormen. In Joseph LISTL – Heribert SCHMITZ (szerk.): *Handbuch des katholischen Kirchenrechts*. Regensburg: Verlag Friedrich Pustet, 1999, 115. – Emellett a két fő jelentés mellett egyes kánonjogászok más értelemben is használják a *kanonizáció* kifejezést. Del Giudice a *kanonizációt* arra az esetre is érti, mikor az egyházjog isteni törvényt, legyen az akár természeti, akár pozitív, beépít a tételes kánonjogba. Vö. VINCENZO DEL GIUDICE: *Canonizatio*. In AA. VV.: *Scritti giuridici*

amellett, hogy a *kanonizáció* kifejezés folyamatosan a világi törvények átvételének és teljes joghatásával való megtartásának *terminus technicusává* vált, sokáig erre a jogi folyamatra más kifejezéseket is használtak. A legtipikusabb *kanonizációval* párhuzamosan, és sokak által szinonim értelemben használt kifejezés a *receptio*. Úgy tűnik, még az 1917-es Egyházi Törvénykönyv is azt a felfogást erősítette, hogy a két kifejezés ugyanazzal a jelentéstartalommal bír. A régi CIC elévülésről szóló 1508. kánonja, mikor a világi törvények átvételét rendeli el a *receptio* és nem a *kanonizáció* kifejezést használta.⁸ Azt azonban mind a gyakorlat, mind a jelentős szerzők véleménye alátámasztja, hogy a *receptio* a *kanonizációnál* egy sokkal tágabb értelemben használt kifejezés, és nemcsak a világi törvények teljes joghatással való átvételét jelenti.⁹ Emellett vannak más kifejezések is, melyeket egyes szerzők, igaz kevésbé koherens módon, de arra használtak, hogy kifejezzék a világi törvények kánonjogba való átvételét.¹⁰

Ami a *kanonizáció* kifejezés tartalmi oldalát és határát illeti, a *kodifikáció* folyamata alatt az egyik legvitatottabb kérdés volt.¹¹ A *kodifikációs* munka folyamán egészen szélsőséges vélemények fogalmazódtak meg. Az egyik szélsőséges vélemény, hogy a világi törvények általános felhasználhatóságát minden olyan esetre ki akarta terjeszteni, mikor az egyházi jogalkotó az adott kérdésben nem intézkedik.¹² Ezzel szemben létezett egy másik szintén szélsőségesnek mondható elképzelés, mely szerint a kánonjog területén, mint önálló jogrendszerben a világi törvényeknek semmilyen relevanciája nem lehet.¹³ Végül a szélsőséges vélemények elutasításra

in onore di Santi Romano. Padova: CEDAM, 1940, 223–225. Ezt az elgondolást többen éles kritikával illették, mondván, az isteni törvények akkor is jelen vannak a kánonjogban, ha nincsenek kifejezetten kimondva a tételes törvények között. Így erre az esetre nem használható a *kanonizáció* kifejezés. Vö. PIO CIPROTTI: *Contributo alla teoria della canonizzazione della legge civile*. Roma: Edizioni Universitarie, 1941, 35.

⁸ „Praescriptionem, tanquam acquirendi et se liberandi modum, prout est in legislatione civili respectivae nationis, Ecclesia pro bonis ecclesiasticis *recipit*, salvo praescripto canonum qui sequuntur.” 1917-es CIC, 1508. k. (kiemelés tőlem U.L.)

⁹ Vö. OVIDIUS CASSOLA: *De receptione legum civilium in iure canonico*. Tortona: Librariam Pont. Instituti Utriusque Iuris, 1941, 51–52. – Sőt egyes szerzői vélemények szerint a *receptio* nemcsak jogi előírások, hanem akár a jogon kívüli valóságok átvételére is vonatkozik. „(...) accolgie per recezione non solo norme emananti da altra fonti di diritto ma anche gran numero di regole di carattere estragiuridico.” HEINRICH TRIEPEL: *Diritto internazionale e diritto interno*. Torino, 1913, 160. Ide lehet sorolni azt az esetet, mikor a krisztushívők egy világi jogszabályt az Egyházon belül, mint jogszokás követnek. Ilyenkor azonban nem szabad elfelejteni a jogszokásokra vonatkozó általános előírást, miszerint ez csak akkor válik jogszokássá, ha azt az egyházi törvényhozó (legalább hallgatólagosan) jóváhagyja (23. k.).

¹⁰ „(...) canonica effecta ex acceptatione Ecclesiae.” „inter canones recepta.” FRANCISCO SUÁREZ: *De legibus*, I, IV, c. 11. n. 15. „verae leges Ecclesiasticae evadunt.” ALPHONSE VAN HOVE: *Prolegomena ad Codicem Iuris Canonici*. Rome: Dessain, 1945, 97. „declarantur ejusdem valoris etiam pro foro Ecclesiastico ac lex canonica.” MATTHEUS CONTE A. CORONATA: *Institutiones Iuris Canonici*. Taurini: Marietti, 1931. II. Vol. 450–451.

¹¹ Vö. CHIARA MINELLI: La canonizzazione delle leggi civili e la codificazione postconciliare. Per un approccio canonistico al tema dei rinvii tra ordinamenti. *Periodica*, 1996/85, 467. A tanulmány nagy érdeme, hogy olyan részleteket közöl a világi törvények átvételére vonatkozó *kodifikációs* munkafolyamatról, melyek mind a mai napig nem lettek publikálva, és csak a vatikáni titkos levéltárban találhatóak meg.

¹² A hivatalosan nem publikált szövegtervezetekhez lásd MINELLI i. m. 469.

¹³ Vö. MINELLI i. m. 466–468.

kerültek. Így a *kodifikációs* folyamat alatt megfogalmazódott az a mérsékelt elképzelés, mely a hatályos jogban is megmaradt. E szerint lehetőség van a világi törvények átvételére, de nem általánosan, hanem csak abban az esetben, ha az egyházi jogalkotó a kérdést a világi törvények területére utalja, s emellett azok megfelelnek a kánonjog szabta átvételi lehetőségeknek. A világi törvények átvételére vonatkozó alapelv a régi törvénykönyvben külön kánonban nem volt megfogalmazva, hanem csak az egyes konkrét átvételre szánt területeknél mondták ki. Így az 1917-es Egyházi Törvénykönyv az átvétel alapelvét és határát a szerződésekre,¹⁴ illetve a peregyezésre és a választott bíróságra¹⁵ vonatkozó világi törvények átvételénél mondta ki. Ezen kívül természetesen a régi jog említett más eseteket is, mikor a világi törvényeket azok teljes joghatásával együtt meg kellett tartani, de itt nem említette az átvétel határait. Ilyen volt az örökbefogadásból származó házassági tiltó és bontó akadály (1059. k., 1080. k.),¹⁶ az elévülés (1508. k.), a világi méltóságok egyházi bíróságon tanúként való megjelenése (1770. k. 2. §. 1°) és a világi közokirattal való igazolás (1813. k. 2. §, 1814. k.).¹⁷ Azt hogy a régi törvénykönyv a világi törvények átvételével legpontosabban és egyben az átvétel fogalmának tisztázásával, illetve határainak kijelölésével a szerződések területén foglalkozott, több szerző azzal magyarázza, hogy a szerződések területe a *kanonizáció* legtipikusabb formájának számít.¹⁸ Ez természetesen nem azt jelenti, hogy az 1917-es CIC 1529.

¹⁴ „Quae ius civile in territorio statutit de contractibus tam in genere, quam in specie, sive nominatis sive innominatis, et de solutionibus, eadem iure canonico in materia ecclesiastica iisdem cum effectibus servantur, nisi iuri divino contraria sint aut aliud iure canonico caveatur.” 1917-es CIC, 1529. k.

¹⁵ „In transactione servantur normae statutae a legibus civilibus loci in quo transactio initur, nisi iuri divino vel ecclesiastico adversentur et salvo praescripto canonum qui sequuntur.” 1917-es CIC, 1926. k.

¹⁶ Egyes szerzők tagadják, hogy ezen a területen kifejezetten *kanonizációról* lenne szó, mivel az azt feltételeznék, hogy a világi jogalkotó a házasság területét az Egyház jogában is érvényesen szabályozhatná. Vö. MARIO FALCO: *Introduzione allo studio del Codex Iuris Canonici*. Torino: Fratelli Bocca, 1925, 90. Ennek kapcsán néhányan megjegyzik, hogy ebben az esetben csak a világi jogalkotó által kimondott tényállás elfogadásáról van szó. Vö. VINCENZO DEL GIUDICE: *Il diritto dello stato nell'ordinamento canonico*. *Archivio Giuridico*, 1924/91, 13.; CHARLES AUGUSTINE: *Commentary on the New Code of Canon Law*. St. Luis-London: Herder, 1931, Vol. I. 100.

¹⁷ Ezek közül a kérdések közül az új Egyházi Törvénykönyv néhányat továbbra is a *kanonizáció* tárgykörébe utalt, amíg másokat már szabályoz. Ilyen például az örökbefogadásból származó házassági akadály kérdése. Amíg a régi jogi ezt a világi jog területére utalta (1917-es CIC 1059. k.), addig ma a hatályos kánonjog rendezte (1094. k.). Ehhez lásd *Communicationes* 1977/9, 368–369. Az 1917-es Egyházi Törvénykönyvhöz képest az egyes konkrét kérdésekben végrehajtott változtatásokhoz lásd Pio CIPROTTI: *Le leggi civili nel nuovo Codice di Diritto Canonico*. *Apollinaris*, 1984/57, 288–290.

¹⁸ A szerződések területén az Egyház hosszú évszázadokon keresztül a római jog előírásait követte. Később a saját szükségleteinek megfelelően a római jogból származó jogszabályokat módosította. Ami az egyes országok polgári törvénykönyveinek szerződésekre vonatkozó egyházi alkalmazását illeti, az Egyház először ezeket a jogszabályokat csak eltúrta, majd elfogadta és végül kanonizálta, vagyis teljes joghatásaikkal beépítette a saját jogrendjébe. Vö. LINCOLN BOUSCAREN – ADAM ELLIS: *Canon Law. A text and Commentary*. Milwaukee: The Bruce Publishing Company. 1949, 772. Lásd még VINCENZO DEL GIUDICE: *Nozioni di diritto canonico*. Milano: Giuffrè, 1962, 319. Az is igaz, hogy bár a szerződések jelentős részben olyan kérdéseket tárgyalnak, melyek a világi életben is jelentőséggel bírnak: ajándékozás, adásvétel stb., vannak azonban csak az Egyház életében megjelenő sajátos kérdések, melyek szerződések alapját képezhetik. Ilyen például a kegyes alapítványok, szentmisemondási kötelezettség stb. Vö. CASSOLA I. m. 105.

és 1926. kánonjaiban megfogalmazott határok – mely szerint az átvételre szánt törvények nem lehetnek ellentétesek az isteni törvényekkel, és nem lehet a kérdésben egyházi törvény – ne lettek volna érvényesek az átvétel többi területén, de az átvétel e konkrét határai ott kifejezetten nem fogalmazódtak meg. A hatályos Egyházi Törvénykönyv újdonsága, hogy az egyes konkrét eseteken kívül, ahol a jogalkotó a világi törvények teljes joghatással való megtartását rendeli el, általánosságban is beszél a világi törvények *kanonizációjának* jogintézményéről, annak lehetséges feltételeivel és határaival együtt. A törvénykönyv átdolgozásánál már 1978-ban eldöntötték, hogy kell egy általános megfogalmazás, méghozzá az Egyházi Törvénykönyv első könyvében, az általános szabályok között, ahol a *kanonizáció* intézménye, határainak kijelölésével együtt általánosan is megjelenik.¹⁹ Ennek az általános törvénynek (22. k.) a megfogalmazásában azonban nagy szerepet játszottak az 1917-es Egyházi Törvénykönyv 1529. és 1926. kánonjai, ahol ugyan konkrét átvételre szánt világi törvényekre vonatkoztatva, de megtalálhatóak voltak az átvétel alapfeltételei.²⁰

A Keleti Egyházak Törvénykönyve (CCEO) szintén tartalmaz általános megfogalmazást a világi törvények átvételéről. A CCEO 1504. kánonja szó szerint megegyezik a hatályos latin törvénykönyv 22. kánonjának szövegével. A CCEO kidolgozása alatt azonban erőteljesebben került elő az a vélemény, hogy a *kanonizáció* intézményét definiáló és határait leíró kánon felesleges a törvénykönyvben. A fő érv az volt, hogy azoknál a kérdéseknél, ahol a világi törvényeket kell megtartani, a törvénykönyv azt egyébként is jelzi. Így elégséges lenne egy rövid félmondatot hozzáfűzni ezeknek a kánonoknak a szövegéhez miszerint „a világi törvényeket kell megtartani, ha az isteni törvényekkel nem ellentétesek.”²¹ Ez a felvetés azonban elutasításra került, és így mind a hatályos latin, mind a hatályos keleti törvénykönyvben megtalálható a világi törvények *kanonizációját* meghatározó és határait leíró általános szabály.²²

A CIC 22. kánonjának általános megfogalmazása szerint „azokat a törvényeket, melyekre az egyházi jog utal, a kánonjogban eredeti hatásaikkal kell megtartani, amennyiben az isteni joggal nem ellentétesek, és a kánoni jog másként nem rendelkezik.” Ilyen esetekben a világi törvényt az Egyház beemeli a saját jogrendjébe, annak teljes jogi hatásaival együtt.²³ A *kanonizáció* intézménye főleg olyan területeket érint, amelyek nem kapcsolódnak szorosan az Egyház megszentelő és tanító

¹⁹ Vö. *Communicationes* 1979/9, 76.

²⁰ Vö. GORINO CAUSA: Rapporto di impiego e persone ecclesiastiche e religiose. *Il diritto ecclesiastico*, 1940/51, 171–172.

²¹ Vö. *Nuntia* 1984/18, 81.

²² Bár a CCEO *kanonizációról* rendelkező 1504. kánona megegyezik a CIC 22. kánonjával, de jó látni, hogy azok a területek, ahol a keleti *sui iuris* egyházak a világban elhelyezkednek, sokszor nagyon eltérő kulturális és jogi hagyománnyal rendelkeznek. Ebből adódóan az egyes kérdések, melyeket a két törvénykönyv a világi jog területére utal, nagyon eltérő módon lehetnek szabályozva azokban az országokban, ahol a keleti *sui iuris* egyházak túlnyomórészt megtalálhatóak. Vö. CIPROTTI i. m. 23.

²³ Vö. JOHN M. HUELS: Kommentár a 22. kánonhoz. In JOHN P. BEAL – JAMES A. CORIDEN – THOMAS J. GREEN (szerk.): *New Commentary on the Code of Canon Law*. New York – Mahwah: Paulist Press, 2000, 85.

feladatához, hiszen abban az egyházi törvények adnak eligazítást, melyeket *causae mere ecclesiasticae*-nak is nevezünk. A világi törvények átvételének területe alatt olyan kérdéseket találunk, melyek a mindennapi élethez tartoznak és így a keresztényeket is érintik. (Pl. örökbefogadás 110. k., házasságra vonatkozó egyes kérdések 1105. k., szerződések és elidegenítés 1290. k., birtokkereset 1500. k. peregyezés 1714. k.) A *kanonizáció* intézményének a két jogrend közötti felesleges feszültség elkerülésén túl, van más motivációja is.²⁴ Az egyházi jogalkotónak is könnyebbé jelent, hogy olyan jogi helyzeteket, melyeket az egyes országok saját joga nemcsak érintőlegesen, hanem átfogóan rendez beemeli a saját jogrendjébe. Ezekre a világi jogban átfogóan rendezett témákra nem lenne könnyű teljes egyetemes egyházi jogszabályokat adni, mivel az egyes országok ezeket a kérdéseket (pl. szerződések vagy örökbefogadás) nagyon eltérő módon rendezhetik. Továbbá az átvétellel a világi fórumon való jogi érvényesíthetőség is jobban lehetővé válik.²⁵

Szigorú értelemben vett átvételről csak akkor beszélünk, ha a törvénykönyv valamelyik kánonja vagy más egyházi jogszabály kifejezetten elrendeli, hogy az adott kérdésben a világi törvényeket kell megtartani azok minden joghatásaival együtt (22. k.). Csak azokon a területeken kell és lehet a világi törvényeket átvenni, ahol erre a kánonjog kifejezetten utal. Az átvétel nem általános lehetőség, amelyet a jogalkalmazó más területekre is kiterjeszthet. Ezt azért fontos hangsúlyozni, mert a hatályos kánonjoggal szemben a történelem folyamán élt olyan elképzelés, mely szerint olyan esetekben mikor valamilyen területen hiányzik az egyházi törvény, akkor automatikusan át lehet venni a kérdésben hozott világi törvényeket.²⁶ Ezzel a felfogással azonban a törvények átvételi lehetőségeinek olyan általános és kitágított lehetőségéhez jutnánk el, mely a világi törvények átvételi lehetőségét egyben a kánonjogban fellépő joghézag feltöltésének általános eszközzé is tenné. A kánonjogban azonban sohasem volt olyan szabály, miszerint ha a kánonjog egy kérdésben nem intézkedik, akkor azon a területen a világi jog automatikus kiegészítő jogszabállyá lépne elő. Ennek ellenére még a *kodifikációs* folyamat alatt is felmerült egy olyan szövegtervezet, mely a világi törvényeket a joghézag esetén kiegészítő elvvé tette volna.²⁷ *Kanonizáltak*, vagyis átvett törvénynek azonban csak az egyházi törvényhozó által kifejezetten ilyennek minősített világi törvények számítanak.²⁸ E nélkül a kifejezett utalás nélkül alkalmazott törvények az Egyházban nem létező jogcselekményeket eredményeznek. Sőt a hatályos szabályozás kapcsán azt is hangsúlyozzák, hogy kifejezett utalás

²⁴ Vö. EDUARD EICHMANN – KLAUS MÖRSDORF: *Kirchenrecht*. Paderborn: Verlag Ferdinand Sscöningh, 1958. Vol. II. 493.

²⁵ Vö. PIERO BELLINI: *Negozió giuridico, diritto canonico*. In BRUNO PARADISI (szerk.): *Enciclopedia Giuridica*. Roma: Istituto della Enciclopedia Italiana, 1988. Vol. XX. 3–6.

²⁶ Vö. MESTER i. m. 20–21.

²⁷ „Si lex aut jurisprudentia canonica non suppetit, norma summenda est a similibus casibus, a generalibus iuris principiis, a praxi dioecesium finitimarum, maxime Ecclesiae Romanae, et demum, dum agitur de rebus temporalibus ab **honestá dispositione juris civilis**.” (kiemelés tőlem U. L.).

²⁸ Ennek a felfogásnak az elterjedéséhez nagyban hozzájárult *Suarez* munkássága. Suarez pontos fogalmakkal meghatározta, hogy a világi törvények az Egyházban joghatóság hiányában nem érvényesek, azonban ha van egyházi jóváhagyás akkor alkalmazhatóak FRANCISCO SUÁREZ: *Tractatus de legibus ac Deo legislatore*. Coimbra: G. de Loureyro, 1612. IV. cap. 9. nr. 14–16. Lásd még WERNZ i. m. 264.

nélkül nemcsak, hogy nem lehet a világi jogszabályokat a kánonjogba átvenni és alkalmazni, de még mint hasonló törvényeket, – *analogia legis* – sem lehet figyelembe venni.²⁹

A világi törvény átvételénél a világi törvényhez kapcsolódó jogszabályok határozzák meg mindazokat a lényegi és formai elemeket, melyek a jogcselekmény érvényességére vonatkoznak. Így, ha formai vagy lényegi tartalom miatt a jogcselekmény világi fórumon érvénytelen lenne, akkor egyházi fórumon is az. A jogcselekmény érvényesítését, vagy ha szükséges, a jogcselekmény megismétlését is a világi jog előírásai szerint kell végezni.³⁰ Mindehhez egyesek még azt is hozzátézik, hogy a kanonizált törvény esetén, a jogcselekményt végző személy jogképességét is a kanonizált világi törvényhez kapcsolódó, a személyi jogképességet meghatározó világi törvények határozzák meg.³¹ Azonban ezekre a jogképességet meghatározó világi törvényekre is igaz a *kanonizáció* feltételének főszabálya, hogy nem lehetnek ellentétesek az isteni törvénnyel.³² Ugyanígy nem lehet a kérdésben a személy jogképességét meghatározó ellentétes egyházi törvény.³³ Ennek megfelelően, ha a jogképességet meghatározó világi törvény és kánoni előírás között feszültség lenne, akkor az egyházi előírást kell megtartani.³⁴ A teljes körű átvétel miatt a világi törvény a kánonjogon belül úgy „működik”, mintha az, egyházi törvényhozó által kibocsátott egyházi törvény lenne. Ebből fakadóan kánonilag is kötelező erővel, be nem tartásuk esetén pedig egyházi fórumon is szankcionálható következményekkel bírnak.³⁵ Hogy az átvett világi törvényeknek a kánonjogon belül mi az igazi természete összetett kérdés, és az erről alkotott szerzői vélemények erősen megoszlanak. A kérdés összetettsége miatt sok kommentárban a világi törvény kánonjogon belüli természetével és lényegi tulajdonságával nem is foglalkoznak. Általában elfogadott vélemény, hogy a *kanonizáció* alkalmával az adott világi törvény az átvételtől számítva, anélkül, hogy az megszűnne

²⁹ Vö. PIO VITO PINTO: Kommentár a 19. kánonhoz. In uő. (szerk.): *Commento al Codice di Diritto Canonico*, Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana, 2001, 22. – Bár vannak szerzői vélemények, amelyek a hasonló világi törvényeknek az összehasonlítás szempontjából ma is tulajdonítanak jogtechnikai jelentőséget. AYMAN WINFRIED – KLAUS MÖRSORF: *Kanonisches Recht*. Paderborn – München – Wien – Zürich: Ferdinand Schöningh, 1991, 186.

³⁰ Vö. HERIBERT JONE: Kommentár az 1529. kánonhoz (1917-es CIC). In uő. (szerk.): *Gestebuch des kanonischen Rechtes, Erklärung der Kanone*. Wien-Zürich: Ferdinand Schöningh, 1940. Vol. II. 606.

³¹ Vö. UDALARIUS BESTE: *Introductio in Codicem*. Collegeville, Minn.: St. John's Abbey Press, 1938, 743.

³² „[...] in casu conflictus inter legem civilem et canonicam servandam esse et praevalere debere.” CORONATA i. m. 481. – Például hiába engedi meg a világi jog, hogy a polgári fórumon „elvált” személyek újabb szintén világi fórumon házasságot kössenek, ez nem történhet meg kánoni fórumon, hiszen a kötelék akadály, mint a személy jogképességét megsemmisítő törvény, isteni jagon áll fenn.

³³ Például hiába engedné meg a házasságot a világi jog olyan személynek, akit az Egyház előírása valami miatt alkalmatlannak ítél. Az ilyen személy annak ellenére sem köthet érvényes kánoni házasságot, hogy a házasság területén is törekszik az Egyház a világi törvények figyelembevételére. Ugyanígy fordítva is igaz. Bár az egyházi jogalkotó igyekszik figyelembe venni a világi jogalkotó által felállított házassági akadályokat (1071. k. 2°), de ezek semmiképpen sem korlátozhatják a személy természetjogból származó jogát a házasságkötésre. Éppen ezért a világi törvények által adott akadály, kivéve, ha az nem egyszerűen kánoni akadály is, nem képezi a kánoni házasságkötés érvényességi feltételét.

³⁴ Vö. ARTHUR VERMEERSCH – JOSEPH CREUSEN: *Epitome Iuris Canonici*. Romae: Dessain, 1927. Vol. II. 526.

³⁵ Vö. GARCÍA MARTÍN: *Le norme generali del Codex Iuris Canonici*. Roma: Ediurcla, 1996, 137.

világi törvény lenni, egyszersmind egyházi törvénné is válik.³⁶ Ugyanakkor vannak lényeges különbségek az egyházi törvények és a világi jogrendből átvett törvények között. Cassola négy pontban foglalja össze a két törvénytípus közötti különbséget. Véleménye szerint először is, annak ellenére, hogy joghatás tekintetében – kötelező erő, büntetőjogi felelősség stb. – az átvett és az egyházi jogalkotó által kiadott törvény ugyanaz, az átvett törvény mégsem képezi részét a „szent kánonoknak”. Másodszor, az átvett törvények nem rendelkeznek sem azzal a stabilitással, sem azzal az egyetemességgel, mint az egyházi törvények. Harmadszor, az átvett törvények számára a kánoni előírások mindig határt jelentenek. Végül a legfontosabb különbség, hogy az egyházi törvények a kánonjog rendszerébe kívülről érkeztek, és mindig hordozni fognak bizonytalanságot.³⁷ Mindebből következik, hogy az átvett törvényekre nem alkalmazhatóak a maga egészében mindazok a kánoni alapelvek, melyek az egyházi jogalkotó által kiadott törvényekre igazak (7-21. k.). Így például a törvény születésének (7. k.), kihirdetésének (8. k.) egyházjogi alapelvei egyáltalán nem alkalmazhatóak az átvett világi jogszabályokra. Más kánoni alapelvek, mint a törvények magyarázatára vonatkozó általános kánoni előírások (16–18. k.) csak részben alkalmazhatóak az átvett világi törvényekre. Ez abból adódik, hogy a törvényt magyarázat formái és elvei elsősorban az egyházi törvényhozó által kiadott törvényekhez vannak igazítva. Problémás lenne azt teljes egészében a világi jogalkotó által hozott és a kánonjogba *kanonizáció* útján átvett törvényekre alkalmazni.³⁸ Ugyanakkor vannak olyan általános magyarázati alapelvek, mint a hátrányos – *odioso* – törvények szoros értelmezése, amelyek minden és így a kanonizált törvény magyarázati elvéül is használhatóak. Szintén nehezíti a törvényekre vonatkozó kánoni alapelvek egységes alkalmazását,³⁹ hogy az egyes országok jogi struktúrája, melyből az adott világi törvényt átveszik, jelentősen eltérhetnek egymástól. Kérdés azonban, hogyan értsük és hogyan alkalmazzuk az átvett világi törvényt a kánonjog rendszerén belül? Nem ismeretlen vélemény – főleg a nemzetközi és az egyes országok saját jogának viszonyát bemutató elméletek hatására –, hogy az átvett törvényre úgy tekintenek, mint amely teljesen elszakad eredeti jogi rendszertől, és új életet kezd, abban a jogi struktúrában, amelybe átvették. Ezért az átvevő és nem az eredeti jogi rendszer alapelveit kell ezekre a törvényekre alkalmazni.⁴⁰ Azonban a már említett nehézségek miatt nehéz ezzel az elgondolással teljesen azonosulni. Logikusabbnak tűnik a másik vélemény, melyet neves kánonjogászok jelentős része is képvisel, hogy az átvett világi törvényeket ugyan teljes joghatásaival együtt meg kell tartani, de többségében nem az egyházi törvényekre vonatkozó általános elveket, hanem annak a jogrendnek az általános elveit alkalmazzuk rájuk, amelyből átvételt nyertek.⁴¹ Ennek érzékeltetésére egyesek a kanonizált világi törvényeket a kánonjogon belül „másodlagos” törvé-

³⁶ „[...] the canonized norm is a canonical (without ceasing to be civil).” OTADUY i. m. 379.

³⁷ Vö. CASSOLA i. m. 81.

³⁸ Vö. UJHÁZI LÓRÁND: *Törvényt magyarázat az Egyházban. Iustum Aequum Salutare*, 2009/3, 75–107.

³⁹ Vö. OTADUY i. m. 380.

⁴⁰ Vö. ROBERTO AGO: *Teoria del diritto internazionale privato*. Padova: 1934, 107–109.

⁴¹ Vö. OTADUY i. m. 381.; JESUS MIÑAMBRES: *Análisis de la técnica de la remisión a otros ordenamientos jurídicos en Código de 1983. Ius canonicum*, 1992/64, 727.; CIPROTTI (1941) i. m. 37.

nyeknek nevezik, hozzátéve, hogy eredetileg nem egyházi törvények, hanem csak egyházi törvénnyé tett világi törvények, amelyek igazi értelmezésénél eredeti jogi rendszerüket is figyelembe kell venni.⁴²

II. A kanonizációtól eltérő, de ahhoz hasonló kapcsolatok a világi és a kánoni előírások között

Mikor az Egyházi Törvénykönyvben utalás történik a világi törvényekre nem mindig szoros értelemben vett átvételről – *kanonizációról* van szó. Előfordul, hogy a jogalkotó csak egyszerű utalást tesz a világi törvények figyelembevételének lehetőségére (105. k. 1. §). Más esetekben olyan figyelmeztetést találunk az Egyház Törvénykönyvben, hogy tartsák meg az adott kérdésben a világi jog előírásait is (231. k. 2. §, 668. k. 1. §, 4. §. 1284. k. 2. §, 2°, 3°). Vagyis ilyenkor, az adott kérdésben egyházi törvények és rendelkezések is vannak, de emellett az egyházi jogalkotó világi törvények megtartására is figyelmeztet. Ezek a figyelmeztetések általában vagyoni jogi kérdésekre, szerződésekre és végrendeletekre vonatkoznak.⁴³ Az egyházi törvényhozó célja ezekkel a figyelmeztetésekkel, hogy elkerülje a két jogrend, – a világi és a kánoni – különbözőségéből származó szükségtelen feszültségeket.⁴⁴ Ez azonban nem szigorú értelemben vett átvétel – *kanonizáció*. Továbbá az ilyen kánonjogi utalás meglehetősen általános és nem könnyű eldönteni, hogy meddig terjedjen a „figyelembevétel” határa.⁴⁵ Különösen olyan kérdésekben, ahol az egyházi jogalkotó nem tartja magát illetékesnek, ott a krisztushívőknek is, mint az adott ország állampolgárainak a világi jogalkotó által kibocsátott törvényeket kell követniük.⁴⁶ Ez azonban nem kifejezett átvétel, hanem csak a világi törvény tiszteletben tartása. De a tiszteleten túl, ezeknek a törvényeknek az Egyház jogrendjén belül semmilyen relevanciája nincs.⁴⁷

Az sem *kanonizáció*, mikor az egyházi jogalkotó a jogalkotás során figyelembe veszi, hogy egyes országok világi jogalkotóinak többsége aktuálisan hogyan rendezi az adott jogi kérdést, és ha az egyházi jogalkotónak lehetősége van, akkor egyházjog területén is hasonló szabályozást ad.⁴⁸ Ez különösen a II. Vatikáni Zsinat hatására a

⁴² „Zu dem sekundären Recht ist auch die sog. lex canonizata zu rechnen; sie ist nicht kanonisches, sondern kanonisches gemachtes Gesetz.” AYMANS – MÖRSDORF i. m. 161., 171–172. – Régi megfogalmazás szerint a *kanonizáció*, az az intézkedés, mikor egy „lex-ből canon lesz”. Vö. MESTER i. m. 6.

⁴³ Például nehogy egy vagyoni jogi kérdésben hozott döntést vagy végrendeletet formai vagy más okok miatt ne lehessen érvényesíteni világi hatóságok előtt.

⁴⁴ Vö. JAVIER OTADUY: Kommentár a 22. kánonhoz. In ÁNGEL MARZOA – Jorge MIRAS – RAFAEL RODRÍGUEZ – OCAÑA (szerk.): *Exegetical Commentary on the Code of Canon Law*. Montreal: Wilson and Lafleur, 2004. I. Vol. 378.

⁴⁵ OTADUY i. m. 379.

⁴⁶ Néhányan a törvényeknek ezt a kategóriáját a *res mere ecclesiasticae*, vagyis kizárólagosan az Egyház hatáskörébe tartozó kérdések mintájára *res mere civiles*-nek, azaz kizárólagosan a világi jogalkotás körébe tartozó kérdéseknek nevezik. Vö. SANTI ROMANO: *L'ordinamento giuridico*. Firenze: Sansoni, 1946, 145.

⁴⁷ Vö. FRANCISCO WERNZ: *Ius Decretalium*. Romae: Ex. Typographia Polyglotta S. C. De Propaganda Fide. 1896. Vol. I. 265.

⁴⁸ Vö. GERALDINA BONI: *La rilevanza del diritto dello stato nell'ordinamento canonico, in particolare la canonizatio legum civilium*. Milano: Giuffrè, 1998, 28–29.

hatályos törvénykönyv átdolgozásánál volt erős szempont. Ilyen terület például a hatályos kánonjogban a nagykorúság (97. k. 1. §)⁴⁹ a hivatalos és magán jogi személy meghatározása (116. k.), a jogi személyiséggel nem rendelkező krisztushívók társulásának szabályozása (310. k.), a közigazgatási hallgatásra vonatkozó előírások (57. k. 2. §, 1735. k.) és a szóbeli eljárás bevezetése (1656-1658. k.). Ezekben a területeken erős hasonlóság fedezhető fel az egyes országok világi jogi szabályozása és a kánoni szabályozás között.⁵⁰

Olyan is előfordulhat, hogy nincs kifejezett utalás az Egyházi Törvénykönyvben a világi törvény figyelembevételére vagy átvételére, mégis a kialakult gyakorlat alapján az Egyház figyelembe veszi az adott terület világi törvényeit vagy eljárási gyakorlatát. Ilyen eset a házasság területén, hogy jóllehet a világi bíróság által hozott házasságbontó ítéletnek az Egyház nem tulajdonít kánonjogi jelentőséget, mégis a legtöbb egyházmegyei vagy egyházmegyeközi bíróság addig nem kezdi el a házasság semmissé nyilvánítási eljárást, amíg nincs a világi bíróság által kimondott házasságbontó ítélet. Hasonlóképpen, bár a civil házasságkötés független az egyházi házasságkötéstől, mégis előfordulhat, hogy olyan országokban, ahol az állami jogalkotás szerint az egyházi házasságkötés előtt a házasságot államilag meg kell kötni, az Egyház alkalmazkodik a helyi jogalkotásnak ehhez a követelményéhez.⁵¹ Az is lehetséges, hogy annak ellenére, hogy a világi fórumon kötött házasságnak nincs az Egyház jogrendjében jogkövetkezménye a helyi egyházi hatóság vagy az állam és az Szentszék közötti megállapodás, arra kéri a krisztushívókat, hogy házassági szándékukat a világi fórumon illetékes hatóság előtt is nyilvánítsák ki. Erre azért van szükség, hogy a házasság világi jogi hatásai is életbe lépjenek.⁵² A fő motiváció ezekben az esetekben is a két jogrend közötti felesleges konfliktushelyzetek elkerülése, de itt sem szó szoros értelemben vett átvételről, *kanonizációról* van szó. Egyes szerzők azokat az eseteket, ahol nem kifejezett átvétel történik, hanem a felesleges konfliktushelyzetek elkerülése végett – akár a figyelembevételre való konkrét kánoni említéssel, akár anélkül – figyelembe veszik a világi törvényeket, nem kifejezett vagy formális átvételnek is nevezik.⁵³ Így különböztetik meg ezeket a kánoni figyelmeztetéseket a szoros értelemben vett vagy valódi átvételtől, a *kanonizációtól*, vagyis mikor a világi törvényt a kánoni rend beépíti a saját jogrendjébe, annak minden jogi hatásával együtt.⁵⁴

⁴⁹ A régi törvénykönyvvel ellentétben, mely a huszonegyedik életévét jelölte meg (1917-es CIC, 87. k.), a hatályos jog, mint a legtöbb világi jogi rendszer a tizennyolcadik életév betöltésével tekint a személyt nagykorúnak.

⁵⁰ Ciprotti ezt a világi törvények utánzásának nevezi. „Altri casi notevoli, propri nel nuovo Codice, di imitazione della legislazione civile possiamo trovarli (...)” CIPROTTI (1984) i. m. 285–286.

⁵¹ Vö. SCHANDA BALÁZS: *Magyar állami egyházjog*. Budapest: Szent István Társulat, 2003, 266, 286–288.

⁵² Vö. SILVIO FERRARI: *Legislazione ecclesiastica e matrimonio religioso tra diritto civile e diritto canonico: un caso di peculiare interdipendenza*. In *La norma en el Dercho Canónico*. Actas del 111 Congreso Internacional de derecho canonico. Pamplona: Univ. de Navarra, 1979. Vol. I. 443–445.

⁵³ „(...) Two types of remittal have been forcefully outlined in the canonical jurisprudence of the last century (...) the first is the formal remittal (or the non-receptive remittal), in which the received norm does not become part of the canonical system proper.” OTADUY i. m. 378.

⁵⁴ „The second is the material remittal (or receptive remittal), in which the received norm is incorporated into the canonical system proper.” OTADUY i. m. 378. – Nem mindenki tesz ilyen éles különbséget a világi törvények különböző formában való figyelembevétele között. Vö. CIPROTTI (1941) i. m. 48.

Nem átvételről van szó azokban az esetekben sem, mikor a kánonjog meglévő jogintézményeit kiegészíti, „tökéletesíti” olyan jogtechnikai elemekkel, melyeket a világi jogi rendszerek alaposabban és pontosabban kidolgoztak.⁵⁵

Abban az esetben sem a világi törvények átvételéről, *kanonizációról* beszélünk, ha a világi jogalkotó olyan törvényeket – ez különösen egyes finanszírozási kérdéseket vagy az oktatási intézményeket érinthet – ad ki, melyek a dolog természetéből adódóan az Egyházat is érintik.⁵⁶ Ilyen esetekben az Egyház nem önként, hanem a világi jogalkotó nyomásra és intézményrendszerének állami függése miatt kénytelen ezeket a világi törvényeket betartani. Ez azonban nem *kanonizáció*. Az egyháztörténelem folyamán, ahogy találunk példát arra, hogy pápai és szentszéki rendelkezések figyelmeztetnek a világi törvények betartására, úgy nem egy eset áll rendelkezésünkre arról is, hogy egyházi hatóságok⁵⁷ az egyes államok jogalkotóit arra figyelmeztetik, hogy ne kényszerítsenek az Egyházra igazságtalan állami törvényeket. A figyelmeztetésekben arra is felszólítják a világi hatóságokat, hogy ne avatkozzanak bele a tisztán egyházi kérdésekbe, mert abban a világi jogalkotásnak nincs kompetenciája.⁵⁸ Ezek a törvények sohasem válhatnak az Egyház belső életében érvényes egyházi törvénnyé, még akkor sem, ha az Egyház rákényszerül ezeknek a törvényeknek a betartására.⁵⁹

III. Az átvehető világi „törvények” forrása és fajtái

A 22. kánon általánosságban beszél a világi törvények – *leges civiles* – átvételének lehetőségéről. Az általános meghatározáson túl természetesen a hatályos Egyházi

⁵⁵ Ilyenkor egyes szerzők a világi jogot a kánonjog „fonte materila-janak” nevezik. Vö. DEL GIUDICE (1924) i. m. 25.

⁵⁶ Ebből is látszik, hogy a kánonjog és világi jog kapcsolata lehet az átvétel elvével ellentétes is, mikor az egyházi jogalkotó bizonyos kérdések kapcsán kifejezetten úgy rendelkezik, hogy azokban a világi jogalkotónak semmilyen kompetenciája nem lehet. Erre tipikus példa a püspökök kiválasztása, kinevezése, bemutatása és kijelölése, ahol „a világi hatóságok semmilyen jogot és kiváltságot nem kaphatnak” (377. k. 5. §.). Itt lehet megemlíteni még a szentségekkel, az Egyház tanító küldetésével így a hitoktatás megszervezésével kapcsolatos kérdéseket is. Az ilyen területeket klasszikusan kizárólagos egyházi kérdéseknek – *res mere ecclesiasticae* – nevezik. Vö. DEL GIUDICE (1962) i. m. 108. Mások még a megszentelő és tanító feladat általános említésén kívül említik a hit és erkölcsan kérdéseit, szentségeket, az istentiszteletet, az egyházi kormányzást, az egyházi vagyon kezelését és a felette való rendelkezést is. Ezek szintlén olyan területnek számítanak, melyben kizárólag az Egyháznak van joga előírásokat adni. Vö. KONEK SÁNDOR: *Egyházzogtan kézikönyve*. Budapest: Franklin-Társulat, 1900, 123.

⁵⁷ Gratianus dekrétumában összegyűjtve megtalálhatók azok a pápai intézkedések és levelezések (Simachus, I. Ince, VII. Gergely, Gelasius), melyekben a pápák a világi hatóságokat figyelmeztetik. D XCVI c. 1, c. 4, 5, 6, 7, 8, c. 9. 10, c. 12. 13. Hasonló a később 1516-ban X. Piusnak a *pragmatica sanctionis*val, 1648-ban X. Incének a westfaliai békével, IX. Piusnak 1868-ban Ausztria alkotmányával vagy 1875-ben a porosz törvényekkel szemben megfogalmazott ellenvetései.

⁵⁸ A világi jogalkotónak mindig figyelembe kell venni a vallásszabadság minden embertől és vallási közösségtől elidegeníthetetlen elvét, mikor olyan kérdéseket szabályoz, melyek vallási és egyházi ügyeket is érintenek. Vö. LUIGI DE LUCA: *Diritto ecclesiastico ed esperienza giuridica*. Milano: Giuffrè, 1973, 156–160. A világi jogalkotás igazságoossága és Egyházhoz való viszonyának javítása azoknak a világi krisztushívőknek, akik részt vesznek a világi jogalkotás folyamatában különösen is kötelessége (225. k. 2. §.).

⁵⁹ Vö. UJHÁZI LÓRÁND: A katolikus iskolák támogatása. In AA. VV.: *Egyházi fenntartású nevelési-oktatási intézmények kézikönyve*. Budapest: Complex, 2009, 57.

Törvénykönyv, hasonlóan a régi CIC-hez az egyes átvételre szánt konkrét területeken megismétli, hogy itt a világi törvényeket azok teljes joghatásaival együtt kell megtartani. Ilyenek a gyámokra (98. k. 2. §), örökbe fogadásra (110. k.), elbirtoklásra és el-évülésre (197. k.), az örökbefogadott gyermekek anyakönyvezésére (877. k. 3. §), anyagi javak szerzésére és anyagi javak kezelésére vonatkozó előírások. Mindezek a területeken bármelyik ország törvényeit át lehet venni, *kanonizálni* lehet.⁶⁰ Arról, hogy bármelyik ország jogalkotása által kiadott törvényt át lehet venni, nem mindig volt egy- séges a kánonjogászok és a jogalkalmazók elképzelése. Sokáig élt a kánonjogban az a vélekedés, hogy nem minden jogrend, hanem kizárólag a római jog lehet a kánonjog ki- segítő jogszabálygyűjteménye. Ez az elképzelés irreálisan sokáig életben maradt, ha azt vesszük, hogy bőven túlélte a Római Birodalom létezését. Még huszadik századi szer- zők közötti is találunk olyanokat, akik a törvények átvétele alatt csak – vagy főképp – a római jog előírásait értik.⁶¹ Ez az elképzelés különösen a római és a kánonjog közös múltjára és egyéb egyháztörténelmi emlékekre épült. Justinianus és Teodosianus csá- szárok nagy jogalkotó tevékenységéből nem maradtak ki az Egyház életére hozott jog- szabályok. Az Egyházat érintő előírásokat a Szentírás, a zsinatok és az egyházatyák vé- leményének figyelemvételével alkották meg, még hozzá azért, hogy így a birodalom életét egészében lefedő jogszabálygyűjteményt adjanak.⁶² Számos pápa levelezéséből és intézkedéséből is az derül ki, hogy a római jog bizonyos előírásait nemcsak tisztel- ték, hanem konkrét esetekben figyelmeztetnek megtartásukra. Sőt a figyelmeztetéseket tartalmazó pápai levelek és intézkedések túlívelnek a Római Birodalom fizikai létezé- sén.⁶³ De a helyi zsinatok is – különösen Galliában és Spanyolországban – mind általá- nosságban, mind konkrét esetre vonatkozóan gyakran hivatkoznak a római jog előírá- saira.⁶⁴ Továbbá a középkori gyűjtemények is bőségesen utalnak a római jog egyes előírására, sőt itt már hozzáfűzött magyarázatokat is találunk.⁶⁵ Mindezek az erős jogi és egyháztörténelmi hatások tartották hosszú évekig életben azt az elgondolást, amely a római jognak az egyházjogon belül ilyen túlzott jelentőséget biztosított.⁶⁶ De a husza-

⁶⁰ Vö. HUELS i. m. 85.

⁶¹ Vö. WERNZ i. m. 195.

⁶² Vö. CASSOLA i. m. 4–5.

⁶³ Konkrét utalás találunk a római jogszabályok megtartására I. Gelasius (491–496), I. Pelagius (556–560), Nagy Szent Gergely (590–604), II. Jenő (824–827), IV. Leó (847–855), I. Miklós (858–867), VIII. János (872–882) II. Orbán (1088–1099) II. Paszkál (1099–1118) leveleiben. Vö. MAX COHN CONRAT: *Römischen Rechts im frühesten Mittelalter. Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte Romanistische Abteilung.* 1913/34, 27–45.; uő. *Geschichte der Quellen und Literatur des Römischen Rechts im früheren Mittelalter.* Leipzig: Hinrichs, 1891. I. Vol. 5–30.

⁶⁴ Vö. CASSOLA i. m. 7.

⁶⁵ A római jog kánonjogra gyakorolt általános és különös hatásáról lásd: GUSTAV GOTTSCHALK: *Über den Einfluss des römischen Rechts an das canonische Recht.* Mannheim, Ferdinand Schöningh, 1866.

⁶⁶ Melchior Canus például felsorolja azokat a pontokat, szám szerint ötvenet, ahol a kánonjog nem ad tel- jes útmutatást, és ezért a római joghoz kell fordulni. Ilyenek a különféle szerződések, a tulajdonjog meg- határozása, a leíratok, a végrendeletek, a tanúk, a bírák és a peres ügyek meghatározása, illetve a rájuk vonatkozó és hozzájuk kapcsolódó előírások. Továbbá más szerzők – Zoësius (1627), Andreas Vallensis (1636), Ludovicus Engel (1674), Prosper Fagnanus (1678), Christophorus Schambogen (1699), Anacletus Reiffenstuel (1703) kifejezetten a római jog elsőbbségét hangsúlyozzák az egyes országok jog- szabályaival szemben. Vö. MESTER i. m. 32–33.

dik századi jogelméleti munkák is, melyek a világi törvények átvételének kérdésével foglalkoznak, az egyes országok világi törvényeivel szemben gyakran szkeptikus álláspontra helyezkednek. Ez érthető, hiszen a szekularizáció kora óta a világi jogalkotás sok esetben egyházellenes éle óvatosságra intette a kánonjogászokat a világi törvények kánonjogon belüli alkalmazhatóságával szemben. Ez különösen is igaz Olaszországra, ahol a világi törvények átvételével kapcsolatos legtöbb jogelméleti munkát publikálták. Mivel ezeknek az összegző munkáknak a jelentős része a XX. század első felében keletkezett, a szerzők emlékezetében erősen élt az olasz állam egyházellenes magatartása. Nem csoda, hogy volt egyfajta jogi nosztalgia a római jog iránt, különösen, ha arra a korra gondolunk, mikor a jogalkotás már figyelembe vette a fiatal Egyház életét.⁶⁷ Azonban a logikusságnak felül kellett kerekedni a jogi nosztalgián. Hiszen a római jog nagyra becsülése ellenére is találunk konkrét példákat arra, miszerint annak ellenére, hogy egy jogi kérdés nem volt a kánonjogban szabályozva, a kérdés megoldását adó törvényt a kánonjog mégsem a római jogból vette át.⁶⁸ Továbbá bár gyakori volt, hogy régi peres ügyekben, ha a kérdés megoldására nem volt egyházi törvény az egyházi bíróság, különösen a *Rota Romana* a római jog előíráshoz nyúlt. Mégis felfedezhető több esetben, hogy az egyházi bíróságok bár nem volt kifejezett egyházi jogszabály, mégsem a római jog előírása szerint oldották meg a kérdést.⁶⁹ Illetve a *Corpus Iuris Canonici*-ben, sem találunk kifejezetten olyan utalást, mely kimondta volna, hogy a római jog a kánonjogban általános kiegészítőjoként működne.⁷⁰ Ahogy egyre erősödött az egyes országok jogalkotása, úgy válik egyre elfogadottabbá az a vélemény, hogy egyházi törvény hiánya esetén, ha az egyházi jogalkotó a világi törvények átvételére utal, ne a római jog kérdésre vonatkozó előírását, hanem az adott ország törvényeit vegyék át.⁷¹ A XIV. századtól a római jog kiegészítő szerepe fokozatosan másodlagossá válik a helyi jogalkotással szemben.⁷² Ez a folyamat a XVIII. és XIX. századra, a *kodifikáció* korára éri el a végpontját. Ekkor már jelentős szerzők (Thomas Bouquillon, Januarius Bucciaroni, Joseph D'Annibale) egyértelműen állást foglalnak amellett, hogy törvényátvétel esetén a kiegészítő jogforrás nem a régi római jog, hanem az adott ország

⁶⁷ Vö. DEL GIUDICE (1924) i. m. 4–5.

⁶⁸ Vö. HINSCHIUS i. m. 777.

⁶⁹ Vö. MESTER i. m. 42–63.

⁷⁰ Vö. PAUL HINSCHIUS: *System des katholischen Kirchenrechts*. Berlin: Verlag von I. Guttentag, 1883. III. Vol. 777. – Azonban azt is megjegyezhetjük, hogy a dekretálisok szabályozása esetek kapcsán megszületett jog volt. Nem voltak az élettől elvont jogszabályok, hanem esetről estre döntöttek el, hogy mit kell tenni. Az esetek megoldásában azonban a kánonjog sokat merített a római jogból. Nem volt arra szükség, hogy szabályba fektessék, hogy kánoni törvény hiánya esetén a római jog kiegészítő jogként működik, hiszen ez egyébként is gyakorlatban volt. Ezt támasztja alá a kánonjogi irodalom és az egyházi bírói gyakorlat is. Vö. BARANYAY JUSZTIN: A római jurisprudentia. *Theologia*, 1935/2, 361.

⁷¹ Vö. SUÁREZ i. m. IV. cap. 9. nr. 14–16. – Suarez nem ítéli el azt a lehetőséget, ha egyházi törvény hiánya esetén nem a római jogból vesznek át törvényeket, de hozzáteszi, ezt a kánonok nem erősítik meg, ezért elsődlegesen a római jogot tartja a kánonjogon belül kiegészítő lehetőségnek. Mivel azonban nem utasítja el az egyes országok törvényeinek átvételi lehetőségét, nagy hatást gyakorolt ennek az irányzatnak a későbbi, teljesebb kialakulására.

⁷² Természetesen az adott ország joga és a római jog egymáshoz való viszonya az Egyház jogrendjébe való átvétel tekintetében széles skálán mozogott. Ehhez lásd CASSOLA i. m. 25–31.

hatályban lévő törvényei.⁷³ Ez abból a szempontból is alátámasztható, hogy a kánonjog az egyes törvényeket a római jogból nem mint a jogtudomány egy jól megfogalmazott elméletét, hanem mint a törvényes hatalom kötelező rendelkezéseit vette át.⁷⁴ Így ma is, annak ellenére, hogy a római jog meghatározásait és szabályozásait a kánonjogban sokra tartjuk, a világi törvények átvételénél nem erre – kivéve abban az esetben, ha az adott országban az adott jogszabály továbbra is hatályban van –, hanem az egyes országok hatályos jogi előírásaira gondolunk.⁷⁵

Sőt, mivel –ahogy említettük– a törvénykönyv meghatározása általános. Nemcsak az adott ország saját törvényei lehetnek átvett törvények, hanem *kanonizálni* lehet a nemzetközi jog vagy nagyobb közösségek, illetve egyes országok megállapodására alapuló előírásokat, de a kisebb közösségek, megyék, városok saját hatályos rendelkezésit is.⁷⁶ Túlnyomó többségben azonban az egyes országok törvényeinek átvétele történik, ezért is szokás megjegyezni, hogy ezek az átvett törvények a részleges és nem az egyetemes egyházi törvények tulajdonságaival rendelkeznek.⁷⁷ Itt szokott felmerülni az a kérdés, hogy mi a helyzet, ha az átvétel területén több hatályos világi jogszabály is életben van, melyek esetleg nem is egységesek, nem ugyanúgy fedik le azt a jogi területet, vagy akár egymással kifejezetten ellentétesek. Például mi a teendő, ha a nemzetközi jogalkotás és az adott országban érvényben lévő jogszabály eltér egymástól? Mivel a törvénykönyv 22. kánonja csak általános útmutatást ad, így erre a kérdésre a kánon szövegéből nem kapunk pontos választ. Ezért itt *főként* a kánonjogászok között megfogalmazódott elméletek jelenthetnek eligazítást. Alapvetően azokra az esetekre, ahol a világi jogszabályokat kell megtartani, de több szinten kiadott előírás is életben van, három elgondolás létezik. Az első, és talán legpraktikusabb megoldás, az *együttes alkalmazás*. Ebben az esetben a különböző szinten – nemzetközi, országos, regionális, városi – kiadott rendelkezéseket egyszerre lehet az Egyház jogrendjébe átvenni – *kanonizálni* – és utána alkalmazni. Ez a lehetőség természetesen feltételezi, hogy ne legyen ellentét a különböző szinten kiadott világi rendelkezések között. Hasonló lehetőség, ha a különböző szinten kiadott világi rendelkezések közül egy vagy több szabályozás fő szabályként lesz átvéve, a többi pedig csak *kisegítő* rendelkezésként működik. Tehát, amennyiben a főként megjelölt jogszabály vagy jogszabályok a kérdés bizonyos területéről nem rendelkeznek, akkor a többi hatályos, de más

⁷³ Vö. IANUARIO BUCCERONI: *Institutiones Theologiae moralis*. Romae: Ex Typographia Pontificia in Instituto Pii IX: 1914. Vol. I. 98-99. JOSEPHUS D'ANNIBALE: *Summula Theologiae Moralis*. Romae: Typis Salvatoris Trinchi, 1896. Vol. I. 184.

⁷⁴ „Quod iuri canonico deest suppletur ex iure civili. Non quidem iure Romano quod olim viguit sed eo quod nunc viget. [...] quia jus canonicum non adscivit leges civiles quasi consulta virorum prudentum, sed quasi iussa legitimae potestatis.” D'ANNIBALE i. m. 201–202.

⁷⁵ Vö. MARIO FALCO: *Introduzione allo studio del Codex Iuris Canonici*. Torino: Bocca, 1925, 89–91.

⁷⁶ Vö. HUELS i. m. 85. – Azonban általános nehézségként merül fel, hogy azok a kérdések, melyekben a kánoni jog a világi törvények átvételét írja elő, az egyes országok jogrendjében nagyon eltérő módon lehetnek szabályozva. – Elég, ha az örökbefogadás egyes országok által jogilag biztosított lehetőségeire vagy a szerződések feltételeire gondolunk. Kérdéses ilyenkor, hogy melyik törvényt kell alkalmazni, ha valakinek máshol van a lakóhelye, mint a pótlakóhelye vagy több lakóhelye van, és az egyes kérdésekben más világi jogszabályok vannak életben. Vö. MIÑAMBRES i. m. 727.

⁷⁷ Vö. MESTER i. m. 75.

szinten kiadott rendelkezés kiegészítő szerepet tölt be. Bár a törvénykönyv nem ismeri a *kanonizációnak* ezt az összetett formáját, de abban az esetben, ha a kérdésben több szinten adtak ki világi törvényeket, nem látszik lehetetlennek az átvétel ilyen összetettebb alkalmazása. Így viszont logikusnak tűnik, hogy az egyházi hatóság pontosan jelölje meg, melyek a főként átvett törvények és melyek a kiegészítő rendelkezések. Az azonban már veszélyes lehet, és a jogalkalmazás biztonságát is veszélyeztetni látszik, ha hatósági eligazítás hiányában a jogalkalmazó vagy a törvény magán magyarázója határozná meg a különböző hatályos világi előírások hierarchikus rendjét. Végül egy másik lehetőség, ha a párhuzamosan és különböző szinten kiadott világi törvényeket egymás *alternatívájának* fogjuk fel.⁷⁸ Ez azt jelentené, hogy az egyházi hatóság, vagy ennek rendelkezése hiányában, a jogalkalmazó vagy a törvény magán magyarázója szabadon választhat a hatályban lévő és különböző szinten kiadott világi rendelkezések közül. Ebben az esetben az egyik világi rendelkezés a *kanonizáció* szempontjából kizárólagossá válik. Ez a felfogás is belefér a hatályos Egyházi Törvénykönyv 22. kánonjának értelmezésébe. Ami azonban a jogalkalmazót és a törvény magán magyarázóját illeti, itt is elmondható, hogy veszélyes számukra túl nagy szabadságot biztosítani az átvételre szánt törvény kiválasztásában. Ez különösen akkor igaz, ha a különböző szinten kiadott rendelkezések egymással ellentétben vannak. Tegyük hozzá, hogy ezek az elméletek nem minden esetben alkalmazhatóak. Néhány átvételre utalt kérdésben az Egyházi Törvénykönyv megjelöli, milyen szinten kell a világi törvényt átvenni. Így például az elbirtoklásra és elévülésre vonatkozó *kanonizációs* előírás (197. k.) kifejezetten kimondja, hogy az elbirtoklás és az elévülésre vonatkozóan a világi törvényeket kell megtartani, méghozzá úgy, ahogy az *egyes országok* világi törvényeiben szerepel. Itt egyértelmű, hogy abban az esetben is, ha lenne az egyes ország által kiadott elbirtoklási vagy elévülési előírással szemben ellentétes nemzetközi előírás, akkor is az ország törvénye kerül átvételre – *kanonizációra*. Hasonlóan rendelkezik a hatályos Egyházi Törvénykönyv a peregyezés, a választott bírósági szerződés és a választott bírósági eljárás tekintetében. Itt lehetőségként nem általánosan a világi törvényekre, hanem a megállapodás megkötésének helyén hatályos, világi törvények megtartására utal (1714. k.). Előfordulhat azonban ezzel ellentétes jogállás is, vagyis hogy a törvény nem a helyi, hanem a nemzetközi jogszabály megtartását rendel el. Ilyen például a hatályos Egyházi Törvénykönyv pápai követekre vonatkozó 362. kánonja. Itt az államokhoz küldött követekre vonatkozóan a kánon egyértelműen kimondja, hogy a „követek kiküldésére és visszahívására a nemzetközi jog szabályait kell megtartani” (362. k.).⁷⁹ Ettől a néhány esettől eltekintve, mikor a törvény szövege pontosan jelzi, hogy melyik – az egyes ország vagy a nemzetközi jog által szabályozott – törvényt kell az Egyház jogrendjébe átvenni, a *kanonizációt* elrendelő egyéb egyházi törvények csak általánosan utalnak a világi törvények átvételére. Néhányan a klasszikus jogi alapelvre a *locus regit actum*-ra hivatkozva nem alap nélkül beszélnek arról, hogy amennyiben nincs kifejezetten megemlítve a törvény szövegében, hogy a

⁷⁸ Vö. CIPROTTI (1941) i. m. 75–76.

⁷⁹ Logikusan a nemzetközi jog előírásait kell megtartani az Egyház nemzetközi szervezetei tekintetében is. Vö. II. JÁNOS PÁL, Const. Ap., *Pastor Bonus*, 1988.VI.28, 153. cikk., 3. §. *AAS*, 1988/80, 900–901.

nemzetközi jog előírásait kell átvenni, akkor mindig a helyi törvények az irányadóak, feltéve, hogy azok megfelelnek az átvehetőség feltételeinek.⁸⁰ Hasonló a helyzet, ha az átvétel területét nem az Egyházi Törvénykönyv, hanem az egyes országok és a Szentszék közötti megállapodások tisztázzák. Ezekben a megállapodásokban az egyházi jogalkotó akár olyan területeket is a világi jogalkotás területére utalhat, mely egyébként a törvénykönyvben vagy egyáltalán nem szerepel, vagy nem *kanonizált* kérdésként van bemutatva. Ilyen esetekben is egyértelmű, hogy nem a nemzetközi jogról, hanem az egyes országok saját jogáról van szó. Az ilyen megállapodások előkészítésénél és megkötésénél a helyi körülmények és a szükség alaposabb ismerete miatt a helyi egyházi hatóság – leginkább a püspöki konferencia – előkészítő és tanácsadó szerepe jelentősebb.

Egyes vélemények szerint a helynek az előírását kell *kanonizált* törvénynek tekinteni akkor is, amikor a jogcselekményt végző személy egyébként a jogcselekmény helyén idegennek számít. Ez az elgondolás összeegyeztethető az idegenekre vonatkozó általános kánoni normával, mely szerint „az idegeneket nem kötelezik tartózkodási helyük törvényei, kivéve azokat, melyek a közrendre vonatkoznak, cselekmények formaiságait határozzák meg, vagy az illető területen fekvő ingatlanokkal kapcsolatosak” (13. k. 2. §. 2°). A *kanonizált*, a világi jogból átvett törvények szinte kivétel nélkül elhelyezhetők ebben a hármas kategóriában, így az idegeneket is kötelezik. Ugyanakkor ennek kapcsán nem alaptalan az a figyelmeztetés sem, hogy a terület törvényei alatt elsősorban az állami rendelkezéseket és ne akármilyen területi (megyei, városi) rendelkezéseket értsünk.⁸¹ Ez utóbbiak inkább kiegészítő jellegűek lehetnek az országos jogszabályhoz képest.

Ami még az Egyházi Törvénykönyv szóhasználatát illeti, egyes kánonjogászok megjegyzik, hogy bár a kánon a *leges civiles* kifejezést használja, és a törvénykönyv a *kanonizáció* intézményét a törvények, *de legibus* cím alatt tárgyalja, de az átvétel nemcsak törvényekre vonatkozhat. Minden olyan előírást, amely ugyan nem törvényerejű rendelkezés, hanem például közigazgatási előírás, jogszokás, de olyan kérdésben ad eligazítást, melyet az egyház jog a világi jogalkotás körébe utal, át lehet venni, annak teljes joghatásával együtt.⁸² Ez a vélemény egy gyakorlati szempontból indul ki. A mindennapi életben valóban az szokott történni, hogy minden állami rendelkezés – nemcsak a törvény erejű rendelkezések –, mely az adott átvételre szánt jogintézményéhez tartozik, átvételre kerül. Ugyanakkor az is igaz, ha csak a törvénykönyv nyelvhasználatát nézzük, nehézkes a *leges*, vagyis a törvény alatt más intézkedéseket – közigazgatási intézkedések, bírói ítéletek – vagy akár a jogszokásokat is érteni.

Az is előfordul az Egyházi Törvénykönyvben, hogy egy jogilag szabályozott kérdés betartásához szükséges kiegészítő szabályt a jogalkotó annak ellenére, hogy létezik rá egyházi rendelkezés, mégis a világi jog területéről veszi át. Ilyen például az államilag nagykorúnak számító személyek lakóhelyszerzésére vonatkozó kánoni előírás.

⁸⁰ Vö. VINCENZO BELLINI: Receptio juris civilis in Codice Juris Canonici respectu rationum juris internationalis privati. *Ephemerides Iuris Canonici*, 1947/3, 123–124.

⁸¹ Vö. CIPROTTI (1941) i. m. 81.

⁸² Vö. HUELS i. m. 85.; OTADUY i. m. 381.

E szerint saját lakóhelyet szerezhetnek a világi jog szerint nagykorúnak számító személyek (105. k. 1. §.). Vagyis annak ellenére, hogy a kánonjog általánosan meghatározza, hogy a tizennyolcadik életév betöltésével számít valaki nagykorúnak (97. k. 1. §.), a lakóhely szerzés vonatkozásában mégis átveszi, *kanonizálja* akár az egyes esetre, akár általánosságban adott világi rendelkezést.

IV. Világi törvények átvételének az Egyházi Törvénykönyvben említett határai

A világi törvények átvétele az egyházjogába nem kritika nélkül történik. Az egyházjog nemcsak törvények összessége, hanem olyan rendszer, melyben teológiai és filozófiai igazságok is helyet kapnak, melyek, azonban keretet is jelentenek a jogalkotó és a jogalkalmazó számára. Ez igaz a világi törvények átvételének területére is.⁸³ Már a II. Vatikáni Zsinat említett dokumentumai is jelzik: bár fontos a világi törvények tisztelete, de a tisztelet nem nélkülözi a határokat. A püspöki szolgálatról szóló *Christus dominus* kezdetű határozat az igazságos világi törvények betartását szorgalmazza (CD 19). A zsinati dokumentum nem egyszerűen világi törvényekről, hanem igazságos világi törvényekről beszél. Az igazságosság tehát a világi törvényekkel szemben általános követelményként jelenik meg. A *Gaudium et spes* kezdetű rendelkezés szerint mindenki kötelessége a közjót előmozdítani és ebből fakadóan a közjó érdekét szolgáló törvényeket betartani.⁸⁴ Itt határként a közjó kontrolálló szerepe látható. A *kanonizációról* szóló 22. kánon a világi törvények átvételére vonatkozóan kifejezetten csak két alapelvet határoz meg. E szerint az átvételre szánt világi törvények nem lehetnek ellentétesek az isteni törvénnyel, illetve szükséges, hogy ne legyen a kérdésben hatályos egyházi törvény. Ez a két elem a világi törvények átvételének érvényességi feltételét is jelenti. A 22. kánonban megfogalmazott határokon kívül a kánonjogászok véleményei között egyéb figyelemreméltó észrevételek is megtalálhatóak.

1. Az átvételre szánt világi törvény ne legyen ellentétes az isteni törvényekkel

Az isteni törvények minden jogrendre kiterjedő ellenőrző szerepe mindig ismert volt a kánonjogászok között.⁸⁵ Az isteni törvények mind a világi, mind az egyházi pozitív

⁸³ Vö. DEL GIUDICE (1924) i. m. 4–5.

⁸⁴ „További következmény, hogy a politikai tekintélyt akár a közösség egészében, akár az államot képviselő intézményekben mindig az erkölcsi rend határain belül kell gyakorolni a közjó – mégpedig a dinamikus fölfogott közjó – érdekében a törvényesen meghatározott vagy meghatározandó jogrend szabályai szerint. Ebben az esetben az állampolgárok lelkiismeretből fakadóan kötelesek engedelmeskedni. Mind-ebből pedig nyilvánvaló azok felelőssége, méltósága és fontossága, akik az állam élén állnak.

Ahol pedig a közhatalom túllépve illetékességének körén elnyomja a polgárokat, ők ne vonakodjanak megtenni mindazt, amit a közjó tárgyilag megkövetel tőlük; de saját jogaikat és polgártársaik jogait megvédhetik az ilyen tekintély visszaéléseivel szemben, tiszteletben tartva azokat a határokat, melyet a termésettörvény és az evangéliumi erkölcs megszab.” (GS 74)

⁸⁵ Gratianus mester például azt mondja: „a fejedelmek rendelkezései az egyházi törvények után helyezendők, ott, ahol az evangéliumi és kánoni törvényeknek nem mondanak ellent, minden tiszteletre méltók és kisegítésre felhozhatók.” D. 10. c. 1.

jogalkotásnak előfeltételét és határát jelentik.⁸⁶ Ezért olyan alapelvről van szó, amely, ha kifejezetten nem is lenne megemlítve a 22. kánon szövegében, akkor is figyelembe kellene venni.⁸⁷ Mégsem felesleges a 22. kánon figyelmeztetése. Egyrészt rámutat az isteni törvények ellenőrző szerepére, másrészt az egyházi hatóság felelősségére. Az isteni törvények egy része a tételes kánonjogban kifejezetten nincs megfogalmazva, felismerhetőek azonban a kinyilatkoztatásból és az emberi természetből. Ilyen módon azonban, mint felsőbb ellenőrzési szabályok, mind „pozitív”, mind „negatív” az egyházi jogalkotás és ebből adódóan a világi törvények átvehetőségének határait is jelentik. „Pozitív” elemként, az isteni törvények akár a törvényszövegbe beépítve, akár megfogalmazatlanul mindenkivel szemben kötelező erővel lépnek fel. Isteni törvények „negatív” úgy jelennek meg, hogy akár az Egyház, akár az egyes államok jogalkotásának akadályát jelentik.⁸⁸

A 22. kánon csak általánosan utal az isteni törvényekre. Így ahhoz hogy megértsük, hogy az isteni törvény konkrét esetekben hogyan képezi az átvétel határát, ismerni kell az egyes isteni törvényeket. Továbbá ismerni kell ezeknek a törvényeknek a magyarázatait is, melyeket a római pápa mint az isteni törvény hiteles magyarázója ad.⁸⁹ Előfordulhat, hogy a világi törvény isteni törvényekkel való összeegyeztethetlensége magából a törvény szövegéből nem, hanem csak a világi jogalkotó egyéb megnyilvánulásaiából vagy a nagyobb összefüggésekből, vagy a törvény végrehajtásának módjából derül ki. A világi törvényt az egyházjogba ilyen esetekben sem lehet átvenni.⁹⁰

2. Ne legyen a kérdésben egyházi törvény

A világi törvények átvételének másik határa, melyet a 22. kánon említ: ne legyen az adott területen más kánoni rendelkezés. Ez a határ szemben az isteni törvényekkel a pozitív jogalkotás területéről származik. A logikusság is azt követeli meg, hogy ugyanabban a kérdésben ne legyen több jogi rendelkezés.⁹¹ Ha az egyházi jogalkotó jogilag rendez egy kérdést, azzal kifejezi, hogy az adott helyzetben hogyan kell eljárni. Ebből adódóan más rendelkezéseknek azon a területen nem lehet kompetenciája. Az egyházi törvényhozó annak ellenére, hogy egyes területeken a világi törvények átvételét jelöli meg főiránynak, nem mond le arról, hogy adott esetben a kérdést jogilag szabályozza.⁹²

Az Egyházi Törvénykönyv általánosságban beszél a kánoni jogról – „nisi aliud iure canonico caveatur –, ha kánoni jog másként nem rendelkezik” (22. k.). Ebből következően az általános egyházi normáknak megfelelően ez jelentheti mind az egyetemes jogalkotó, mind a részleges jogalkotó által kibocsátott rendelkezéseket (12. k.). Így, ha

⁸⁶ Vö. DEL GIUDICE (1962) i. m. 319.

⁸⁷ Vö. JUAN FORNÉS: Derecho divino y derecho humano en el ordenamiento canónico. In AA. VV.: *Studi in memoria di M. Condorelli*. Milano: Tambián, 1998. Vol. I. 657–659.; PIERO ANTONIO BONNET: *Comunione ecclesiale e diritto*. *Monitor Ecclesiasticus*, 1991/66, 60–87.

⁸⁸ Vö. VAN HOVE i. m. 23–39.

⁸⁹ Vö. WERNZ i. m. 134.

⁹⁰ Vö. CIPROTTI (1941) i. m. 93.

⁹¹ Vö. CIPROTTI (1941) i. m. 95.

⁹² Vö. BONI i. m. 65.

az adott kérdésben az egyházi jogalkotó új törvényt bocsát ki, akkor azzal megszünik az egyházjog területén a világi törvény hatálya (20. k.). Ugyancsak a jog általános alapelveivel összhangban az új egyházi törvény csak a jövőre vonatkozik (9. k.), ha csak a törvényhozó másképp nem rendelkezik. Így az új egyházi törvény kibocsátása előtti jogcselekményekre a kanonizált világi törvény előírása vonatkozik.

Más kérdés, hogy mi a kanonizált világi törvénnyel ellentétes egyházi jogszokás hatása? Egyes vélemények szerint a jog általános alapelvei alapján (25–26. k.), a kanonizált törvénnyel ellentétes egyházi jogszokás, ha ésszerű törvényerőt nyerhet, és így az válik irányadóvá, így nincs szükség a világi törvény *kanonizációjára*.⁹³

V. Az átvétel egyéb szempontjai és határai, melyek nincsenek kifejezetten megemlítve a 22. kánonban

A hatályos Egyházi Törvénykönyvben az átvétel határára vonatkozóan csak a két, már említett kánoni előírás szerepel. Azonban szerzői vélemények között a két alapelven kívül találunk olyan észrevételeket, melyek bár nem szerepelnek a kánon szövegében, de a világi törvény átvételének logikus határait jelenthetik. Először is egy technikai felvetés: Vajon a világi jogalkotó ugyanazt érti-e az egyes kifejezések és a jogintézmény alatt, ugyanazokat a lényegi alkotó elemeket kapcsolja-e az átvételre kerülő jogintézményhez, mint az Egyház tanítása és joga?⁹⁴ Ezért az adott világi törvény által használt kifejezések, az átvételre szánt jogintézmény világi jogban bevett határának és jelentésének, egyszóval a *jogi körülményeknek*⁹⁵ az ellenőrzése feltétele a világi törvény kánonjogba való átvételének.⁹⁶ Könnyen előfordulhat, hogy az átvételre szánt jogszabályok vagy jogintézmények a világi jogi előírásokban csak részben vannak szabályozva, vagy bizonytalan a törvény kiterjedése és felhasználhatósága. Mivel nem ritka, hogy világi és a kánoni jog is bár ugyanazt a kifejezést használja, de mást ért alatta,⁹⁷ ezért a terminológiai eltérések néhány esetben még az isteni vagy természet-joghoz kapcsolódó kérdéseket is érinthetik.⁹⁸

⁹³ „Das kanonische Recht kann sowohl das allgemeine wie auch das partikuläre, das geschriebene wie auch das Gewohnheitsrecht, das gegenwärtige wie auch das zukünftige Recht sein.” JONE i. m. 606.

⁹⁴ Vö. SANDRO GHERRO: *Principi di Diritto Costituzionale Canonico*. Torino: Giappichelli, 1992, 4.

⁹⁵ Ez különösen igaz a házassághoz kapcsolódó egyes jogszabályokra, hiszen a házasság klasszikusan a világi és az egyházjog közötti érintkezési pontnak számít. Azonban az érintkező pontok vizsgálatánál nem szabad elfelejteni, hogy a házasságról és házassághoz kapcsolódó jogokról és köteleességekről az Egyháznak biztos teológiai tanítása van. Ezért javasolják – nagyon helyesen – egyes kánonjogászok, hogy különbséget kell tenni a házasság tisztán jogi hatásai és a házasság természetfeletti értékei között. A világi jogalkotó által kiadott törvényeket és azok világi fórumon élő joghatását mindaddig tiszteletben kell tartani, amíg nem sértik a házasság természetfeletti értékeit. Amennyiben a világi jogalkotó ezeket a természetfeletti értékeket nem veszi figyelembe – például tipikus, hogy a házasság felbonthatatlanságát nem ismeri el –, akkor ezeket a rendelkezéseket figyelmen kívül kell hagyni. Vö. ANGELA MARIA PUNZI NICOLÒ: I limiti di modificabilità degli effetti civili del matrimonio. In PIETRO AGOSTINO D’AVACK (szerk.): *Studi per la revisione del concordato*. Padova: Cedam, 1974, 619–621.

⁹⁶ Vö. CIPROTTI (1941) i. m. 52–64.

⁹⁷ Vö. PIO FEDELE: *Lo spirito del diritto canonico*. Padova: Cedam, 1962, 730.

⁹⁸ Tipikus például a házastárs kifejezés. Nyilvánvaló, hogy a világi törvényhozó nem a kánoni házasságból létrejött férfi-nő kapcsolatot érti alatta.

Többen megjegyzik, hogy az isteni törvényekhez szorosan kapcsolódó kánoni alapelvek is az átvétel határát jelentik. A kánoni alapelvek – melyek többek szerint nemcsak a kánoni, hanem minden jogrend alapelvei is pl. igazságosság, méltányosság stb. –⁹⁹ felfedezhetősége az átvételre szánt törvényben, az isteni törvényekhez hasonlóan az átvétel határát jelentik.¹⁰⁰ Néhány vélemény szerint az emberi jogok tiszteltben tartása is jogos elvárás minden jogrenddel és az átvételre szánt világi törvénnyel szemben.¹⁰¹ Továbbá nem elhanyagolható szempont az átvételre szánt világi törvény logikussága, egyértelműsége, jogi pontossága sem.¹⁰²

Szintén nincs kifejezetten megemlítve a 22. kánon szövegében, de régi alapelv, hogy hiába utalta a kérdést az egyházi jogalkotó a világi törvények átvételének körébe, de az Egyházra káros törvényeket nem lehet *kanonizálni*.¹⁰³ Ez igaz akkor is, ha a régi világi törvény megváltozik, és az új világi törvény már káros az Egyházra, akkor az újat már nem szabad átvenni. Mindemellett előfordulhat, hogy a nagyobb rossz, vagy a világi hatóságokkal való kiélezett konfliktus elkerülése végett az Egyház érdekében káros törvény is kanonizálásra kerül, de ez csak nagyon kivételes esetben és egy valóban fenyegető nagyobb rossz elkerülése érdekében történhet.¹⁰⁴

A világi törvény átvételének akadályát jelentheti az is, ha nem is kifejezetten jogszabályi rendelkezésből, de az egyházi jogalkotó egyéb megnyilvánulásából (pápai beszédek, enciklikák stb.) kiderül, hogy más az egyházi jogalkotó adott kérdésben kialakított véleménye.¹⁰⁵

VI. Az egyházi hatóság szerepe az átvételre szánt törvények megítélésénél

A 22. kánon szövege az isteni törvényekre és az Egyház jogrendjére való utalással kimondatlanul is rámutat az egyházi hatóságok felelősségére. Ennek elsődleges oka, hogy az egyes világi törvényeket valakinek, méghozzá ebben az egyházi hatóság látszik a legilletékesebbnek, az említett szempontok szerint értékelni kell. A hatályos Egyházi Törvénykönyvben nem találunk arra utalást, hogy az egyházi hatóságnak milyen szerepe van az átvett világi törvények ellenőrzése területén, illetve, hogy lenne-e bármilyen követendő eljárás a világi törvény átvétele előtt. Egyesek számára ez azt a mélyebb kérdést is felveti, hogy egyáltalán hogyan válhat pusztán világi, tehát kérdé-

⁹⁹ A kánoni méltányosság, mint az átvétel feltétele az egyik korai szövegtervezetben meg is fogalmazódott. „quoties lex canonica ad ius civile remittit, eatenus ius civile servandum est quatenus neque contra ius divinum neque contra aequitatem canonicam contrarium sit nisi aliter iure canonico caveatur”. *Communicationes* 1979/11, 76.

¹⁰⁰ Vö. FEDELE i. m. 736–737.

¹⁰¹ Vö. FEDELE i. m. 740.

¹⁰² Vö. CIPROTTI (1941) i. m. 69.

¹⁰³ Vö. D’AVACK az egyházi közérdekre mondja, hogy az a világi törvény átvételének határát jelenti. Vö. PIETRO AGOSTINO D’AVACK: *Corso di diritto canonico, I. Introduzione sistematica al diritto della Chiesa*. Milano: Giuffrè, 1956, 170.

¹⁰⁴ Vö. WERNZ i. m. 265. – Hasonló, mikor az állam és az Egyház közötti megállapodásokban olyan előjogokat biztosítanak az államnak, amely nem előnyös az Egyház számára. Ez a nagyobb rossz elkerülése végett történik.

¹⁰⁵ Vö. CIPROTTI (1941) i. m. 37.

sek jogi szabályozására az Egyházban illetéktelen hatóság által kiadott rendelkezés az Egyház jogrendjében törvénné, anélkül, hogy az egyházi jogalkotó bármilyen lépést tenne?¹⁰⁶ Tény, hogy kockázatosnak tűnik úgy felfogni az átvétel intézményét, hogy azzal, ha az egyházi jogalkotó az adott kérdést az átvétel területére utalta, az egyházi hatóságnak már semmilyen ellenőrző szerepet ne tulajdonítanánk. Bár az is tény, hogy a *kanonizáció* tárgykörébe utalt kérdéseknél a világi törvények automatikusan érvényessé válnak, hacsak nem ellentétesek a *kanonizációhoz* szükséges feltételekkel. Így a leglogikusabb az egyházi hatóságnak ellenőrző szerepet tulajdonítanunk. Az túlzás azonban, és sem a hatályos, sem a régi törvénykönyv szövegéből nem igazolható, ha azt gondoljuk, hogy minden egyes *kanonizáció* vagyis átvétel előtt szükség lenne az egyházi hatóság jóváhagyására. Ez akkor is igaz, ha ezzel megoldódna az említett probléma, hogy az Egyházban illetéktelen hatóságnak tulajdonítsunk jogalkotói tevékenységet.¹⁰⁷ Fontos azonban, hogy az egyházi hatóság mind a nemzetközi, mind helyi szinten figyelemmel kísérelje azoknak a területeknek a jogszabályait és különösen a jogszabály-módosításait, ahol az egyházjog a világi törvények átvételét rendeli el. Ellenőrizni kell, hogy a törvények és más rendelkezések, melyek *kanonizációjáról* a törvénykönyv rendelkezik, a kérdés újrendezésével nem került-e szembe az isteni törvénnyel és az Egyház erkölcsi tanításával. Ilyen esetben a későbbi félreértések elkerülése miatt hasznos, ha az egyházi hatóság az átvehetetlenség tényét is kinyilvánítja.¹⁰⁸ Azt is hasznos közölni, hogy miért nem lehet a világi törvényt, annak joghatásaival együtt az Egyház jogrendjében megtartani.¹⁰⁹ Hogy hogyan történjen az ellenőrzés, az nincs kifejtve az 1983-as Egyházi Törvénykönyvben. Ami a nemzetközi szintet illeti, a *Pastor Bonus* kezdetű apostoli konstitúció 46–47 cikkelyei a nemzetközi jog kérdéseit az Államtitkárság második szekciójához utalja.¹¹⁰ Így logikusan az Államtitkárság második szekciójára tartozik azoknak a jogszabályoknak és jogszabály-módosításoknak megítélése, melyek átvételénél a jogalkotó a nemzetközi jog

¹⁰⁶ Vö. CIPROTTI (1941) i. m. 31–32. – Vannak ebben a tekintetben nagyon szigorú megfogalmazások is, mely szerint a világi törvények – *ex defectu potestatis legislatoris* –, vagyis a törvényhozó hatalom hiánya miatt, az egyház jogrendjében nem lehetnek érvényes törvények. Vö. BONI i. m. 130. Mivel azonban az tagadhatatlan, hogy a világi jogalkotás körébe utalt kérdéseknél a világi törvénynek az Egyház jogrendjében is van hatása, néhány szerző szintén a nemzetközi jog és az egyes országok saját jogának egymáshoz való viszonyából kiindulva azt mondja, hogy ilyenkor nem törvények, hanem a másik jog által alkotott tényállás átvételéről van szó. Vö. AGO i. m. 81–83. Ezzel igyekeznek a külső, nem kompetens jogalkotó és az általa kiadott törvény más jogrendben elfoglalt szerepének problémáját feloldani. Vö. BONI i. m. 142–149.

¹⁰⁷ Vö. FILIPPO MAROTO: *Institutiones Iuris Canonici ad Normam Novi Codicis*. Madrid: Editorial del Corazón de María, 1919–1921, 377. – Az egyházi jóváhagyást hangsúlyozza Ciprotti is „ (...) queste norme, che sono emanate da un legislatore civile, anche norme canoniche, non deriva solo nè principalmente dall'essere esse state emanate secondo il procedimento stabilito da una norma sulla produzione giuridica contemplata nell'ordinamento civile (tale procedimento essendo insufficiente a produrre norme giuridiche canoniche), bensì dall'essere tale procedimento conforme anche ad una norma canonica sulla produzione giuridica, e precisamente alla norma canonizzante la quale appunto attua una conformità permanente tra i due procedimenti.” CIPROTTI (1941) i. m. 48.

¹⁰⁸ Vö. CIPROTTI (1941) i. m. 92.

¹⁰⁹ Vö. HUELS, i. m. 85.

¹¹⁰ Vö. II. JÁNOS PÁL, Const, Ap., *Pastor Bonus*. 1988. VI. 28., 46–47. cikk. AAS 1988/80, 872.

területét jelöli meg (vö. 362. k.). Helyi szinten pedig alkalmasnak látszana a püspöki konferenciák alá rendelt kis létszámú teológusokból, kánonjogászokból és elkötelezett katolikus jogászokból álló bizottság létrehozása. Ez a bizottság a helyi, hivatalos jogi közlöny alapján figyelemmel kísérné azokon a területeken kiadott új jogszabályokat, melyeket az egyházjog az átvétel körébe utal. A püspöki konferencia pedig a bizottság észrevételei alapján közölhetné, ha az egyház jogrendjébe valamilyen okból át nem vehető új világi törvény született. Előfordul, hogy egyedi esetek megítélésénél a törvénykönyv nemcsak a törvényhozónak ad lehetőséget, hanem a törvény végrehajtójának is. Ez azonban csak a törvényben említett egyedi esetekre és nem általánosságban az átvett vagy átvételre szánt összes világi törvények mérlegelésére vonatkozik.¹¹¹

Az illetékes egyházi hatóságnak azt is ki kell nyilvánítani, hogy a *kanonizációra* szánt világi törvény, illetve jogintézmény egészében vagy csak részben került szembe az isteni törvénnyel, vagy az Egyház erkölcsi tanításával. Ha a szembenállás a jogintézmény vagy jogszabály egészét érinti, világos a törvény átvehetetlensége. Ilyen esetben, ha a kérdés jelentősége megköveteli, akkor azt akár az egyetemes, akár a részleges egyházi jogalkotónak, pozitív jogszabállyal rendezni kell. Összetettebb a probléma, ha az átvételre szánt törvény csak részben ütközik az átvehetőség kánoni szabályaival. Itt az a kérdés is felmerül, hogy van-e lehetőség „szelektív” *kanonizációra*, vagy a világi törvény, illetve jogintézmény egy részének átvehetetlensége az egész törvény és jogintézmény átvehetetlenségét eredményezi-e? A gyakorlatban az szokott történni, hogy az átvételre szánt világi törvényt vagy jogintézményt olyan mértékben alkalmazzák az Egyház jogrendjében, amilyen mértékben az nem ütközik az átvehetőség lehetőségével.¹¹² Bár egyes vélemények erőteljesen hangsúlyozzák, hogy ilyen esetben is *kanonizációról* van szó, hiszen a *kanonizáció* több szinten történhet, ez nem tűnik teljesen egyértelműnek, hiszen itt a világi jogalkotó által kiadott törvény olyan mértékben kerülhet módosításra, hogy az alatt már inkább egy új törvényt kell értenünk. Mindemellett létezik az a vélemény, hogy a teljes *kanonizáció* mellett, mikor a világi törvényt a maga egészében átveszi az egyházi jogalkotás, létezik részleges *kanonizáció* is, mikor az átvétel bizonyos mértékű módosításokkal történik.¹¹³ Ilyen helyzet áll fenn például az örökbefogadás területén, ha olyan személyek akarnak örökbe fogadni gyermeket, akik az Egyház felfogása szerint az isteni törvényekkel és az emberi természettel ellentétes kapcsolatban élnek. Ilyen esetben hiába utalja az örökbefogadás kérdését a hatályos egyházjog a világi törvények körébe (110. k.), egyházjogilag nem számít örökbefogadottnak a

¹¹¹ Tipikus példája ennek a gyám és a gondnok tisztjének felülbírálása. A gyámok kinevezését és hatalmát illetően a világi jog előírásait kell megtartani, a megyéspüspök azonban bizonyos esetekben megfelelő okból, ha jónak látja, más gyámot nevezhet ki (98. k.). Továbbá az egyházi perben „ha a bíró úgy véli, hogy a kiskorúak jogai ütköznek a szülők, gyámok vagy gondnokok jogaival, vagy hogy ezek nem tudják kellőképpen védeni a rájuk bízott személy jogait, akkor a bíró által kijelölt gyám vagy gondnok útján vegyenek részt a perben (1478. k.).

¹¹² CIPROTTI, P (1941) i. m. 38.

¹¹³ „I gradi della canonizatio (detta tavolta anche acceptatio o approbatio Ecclesae) sono diversi e corrispondono alle più o meno piena appropriazione o appropriazione di esse con modificazioni più o meno profonde del loro contenuto. DEL GIUDICE (1924) i. m. 10–11.

személy. Azonban azok tekintetében, akik az Egyház felfogása szerint is fogadhatnak örökre gyermeket, továbbra is a világi törvények alapján történik az örökbefogadás, melyet az Egyház teljes mértékben elismer.

VII. Az átvételre szánt világi törvény hiánya vagy bizonytalansága

Ma az Egyházi Törvénykönyv olyan kérdéseket utal az átvétel, a *kanonizáció* körébe, melyekben a világi jogalkotásnak rendszerint egyébként is intézkednie kell (szerződések, elévülés, örökbefogadás stb.). Ettől függetlenül előfordulhat, hogy a világi jogalkotás az adott kérdést mégsem rendezi, s így az egyházi jogalkotó olyan törvény átvételére utal, amely nem is létezik.¹¹⁴ Ilyen esetben úgy tűnne, hogy a kánonjogon belül is joghézaggal állunk szemben, melynek feloldására a kánonjog általános elvei szerint kell törekedni.¹¹⁵ Ilyenkor nagy jelentősége van a kánoni hagyománynak is. Méghozzá, hogy az adott kérdés, melynek megoldását a hatályos kánonjog a világi törvények területére utalja, volt-e szabályozva, és ha igen, akkor hogyan – a régebbi kánonjogi rendelkezésekben.¹¹⁶ Továbbá, ha a joghézag kitöltésének általános elvei nem vezetnek eredményre, akkor akár az egyetemes, akár a részleges egyházi jogalkotónak kell a kérdést rendezni, méghozzá új, a lefedetlen területre vonatkozó egyházi jogszabálylyal, jogszabályokkal. Más a helyzet abban az esetben, ha nem biztos, hogy a világi törvény pontosan azt a területet érinti-e, amely területen az egyházi jogalkotó a világi törvény átvételét rendeli el. Vagyis az a kérdés, hogy az adott világi törvény az a törvény-e, amelyre az egyházi jogalkotó gondolt, mikor a *kanonizációt* elrendelte. Ilyen esetben a *dubium iuris*-nak, a jogkétségnak egy sajátos formájával állunk szemben. Mivel jogkétségről van szó a kánoni alapelvek tükrében, a kétes a világi törvény egészen addig alkalmazható, amíg az egyházi hatóságtól igazoltan be nem bizonyosodik, hogy az adott világi törvény más, mint az átvétel tárgyát képező kérdés.

VIII. Az átvett – kanonizált – világi törvény megszűnése

A kanonizált törvény a kánonjogban is hatályát veszíti, ha a világi jogalkotó visszavonja. Létezik olyan elképzelés is, hogy „(...) a *lex canonisata* természete az, hogy teljes egészében egyházi törvénné válik, és következésképpen csak az Egyház szüntetheti meg.”¹¹⁷ Ezt az elképzelést csak úgy lehet igazolni, ha itt a *kanonizáció* alatt nemcsak azt értjük, hogy az egyházi jogalkotó a világi törvény teljes joghatásával

¹¹⁴ Például régebben a muzulmán törvények nem ismerték az örökbefogadás intézményét. MESTER i. m. 44.

¹¹⁵ „Ha valamely kérdéstről nincsen kifejezett előírás sem az egyetemes, sem a részleges törvényben, sem a szokásjogban, akkor az ügyet – hacsak nem büntető – a hasonló esetekre hozott törvények figyelembevételével, a jog általános elveinek a kánoni méltányosság szerinti alkalmazásával, a római kúria jogszolgáltatása és gyakorlata, valamint a tudósok közös és állandó véleménye szem előtt tartásával kell megoldani.” (19. k.) Ehhez lásd UJHÁZI LÓRÁND: A joghézag feloldásának lehetőségei az Egyház hatályos jogában (CIC 19. kán). *Kánonjog*, 2009/11, 81–98.

¹¹⁶ Vö. FEDELE i. m. 739–745.

¹¹⁷ Vö. MESTER i. m. 24.

való megtartását rendeli el, hanem a világi jogalkotástól ihletve az egyházi jogalkotás folyamata alatt a világi jogszabály teljes szövegét beveszi az egyházi jogszabály szövegébe. De ilyenkor, ahogy arról már szó volt, nem igazi értelemben vett *kanonizációról* beszélünk. Ebben az esetben a törvény visszavonása valóban az egyházi törvényhozó hatóságra tartozik, és a törvény megszűnése az általános kánoni előírások szerint történik (20–21. k.). Egyéb esetben azonban logikátlan lenne, ha olyan területeken, ahol az egyházjog a világi törvények teljes joghatásával való megtartását rendeli el, ezeknek a törvényeknek olyan stabilitást biztosítanánk, hogy azon csak az egyházi hatóság változtathatna. Így tehát ezeknek a törvényeknek a változását az egyházi hatóság említett ellenőrző szerepe mellett követi az egyházjog is. Továbbá az általános elv értelmében mindig megmarad az egyházi jogalkotó szabadsága, hogy a világi jog körébe utalt kérdésre vonatkozóan új jogszabályt adjon ki. Ilyenkor az új egyházi törvény kibocsátásával, a kihirdetésre és a *vacatio legis*-re (6–9. k.) vonatkozó általános elvek megtartásával a kanonizált világi törvény helyét az új egyházi törvény veszi át. Valamivel összetettebb kérdés, ha olyan új világi jogszabály váltja fel a már átvett, *kanonizált* világi törvényt, mely az isteni joggal ellentétes, vagy az Egyház érdekét sérti. Az ilyen törvény nem válthatja fel az általa hatályon kívül helyezett, a kánonjogba átvett jogszabályt, ez utóbbi azonban hatályát veszíti, így nem alkalmazható tovább. Ilyen esetben logikusnak tűnik, ha úgy vélekedünk, hogy a kérdésben nincs átvett világi törvény és a helyzetet vagy a joghézag feloldásának általános elveivel (19. k.), vagy az egyetemes, illetve a részleges jogszabály kibocsátásával orvosoljuk.

Összefoglalás

A világi és a kánoni jog érintkezésének sajátos fajtája a világi törvények *kanonizációja*, vagyis, mikor az egyházi jogalkotó egy jogi kérdést részben vagy egészben, de mindenképpen kifejezetten a világi jog területére utal. A *kanonizáció*, szemben a világi törvényekre való egyéb kánoni utalással vagy a figyelembevétellel, a világi jogszabályt a kánonjogon belül is betartandó kötelező jogszabállyá teszi, annak minden joghatásával együtt. A *kanonizációhoz*, a világi törvények teljes joghatással való átvételéhez mindig szükséges az egyházi jogalkotó kifejezett akaratnyilvánítása. Ez egyben azt is jelenti, hogy a kánonjogon belül a világi törvény kifejezett kánoni utalás nélkül még akkor sem tölthet be semmilyen szerepet, ha nincs a kérdésben egyházi előírás. Ezért a nem *kanonizált* világi törvény nem alkalmazható az egyházjogban fellépő joghézag feltöltésére sem. A hatályos Egyházi Törvénykönyv újdonsága, hogy a *kanonizáció* intézményét és határának kijelölését külön kánonban (22. k.) is megemlíti. Emellett, hasonlóan a régi Egyházi Törvénykönyvhöz, a hatályos CIC, a konkrét kérdéseken belül is említi, ha a világi törvények *kanonizációjáról* van szó. A 22. kánon a világi törvények átvethetőségének két konkrét határát jelöli ki. Egyrészt az átvételre szánt világi törvény nem lehet ellentétes az isteni joggal. Itt az isteni jog minden jogrendet ellenőrző szerepe jelenik meg. A 22. kánon által említett másik határ, hogy ne legyen a kérdésben egyházi rendelkezés. Ezt a határt legfőképpen a logikusság követeli meg, hogy ne legyen ugyanabban a kérdésben több – adott esetben ellentétes – jogi rendelkezés. Másrészt azonban ez mindig nyitva hagyja annak lehetőségét is, hogy az egyházi jogalkotó kánonilag rendezzen egy olyan kérdést, melyet a főszabály az átvétel

területére utalt. Bár nincs egyetértés a szerzők között abban, hogy az átvétel előtt az egyházi jogalkotó milyen szerepet tölt be, de logikusnak tűnik, hogy maga az átvétel a kánoni utalás miatt automatikusan történik. Abban az esetben azonban, ha az átvételre szánt törvény ellentétes az isteni joggal, akkor azt az egyházi hatóságnak ki kell nyilvánítania, és a kérdést kánonilag másképp kell rendeznie. Hogy ez milyen módon történjen, azt a jogalkotó nem határozza meg. Hasznos lehet az is, bár ez szintén nincs jogilag szabályozva, ha az egyházi hatóság figyelemmel kíséri a *kanonizáció* tárgykörébe utalt kérdések területén végbemenő jogszabály-módosításokat. Az egyházi hatóság azt is ellenőrizheti, hogy az adott átvételre szánt törvény által használt kifejezések alatt a világi jogalkotó is ugyanazt érti-e, mint az egyházi jogalkotó. Másrészt az egyházi hatóságnak érdemes arra is odafigyelni, hogy a világi jogban szabályozott kérdés teljes mértékben lefedi-e azt, amelyet az egyházi jogalkotó a világi jog területére utalt. Mivel az Egyházi Törvénykönyv 22. kánonja általánosan a világi törvények átvételéről beszél, ez bármilyen szinten kiadott világi törvényt jelenthet. Kanonizálni lehet a nemzetközi jog előírásait, az egyes országok saját jogát, de a kisebb területek jogalkotó szervei által kiadott jogszabályokat is. Néhány esetben a jogalkotó megmondja, hogy melyik szinten – nemzetközi jog (362. k.), vagy az egyes ország saját jogszabályának (197. k., 1714. k.) – történjen *kanonizáció*. Az esetek többségében azonban csak általános utalást találunk a világi törvény átvételére. Ilyenkor amellet, hogy az ütközések elkerülésére kell törekedni, az egyes országok saját jogát szokás előnyben részesíteni, feltéve, hogy az összeegyeztethető a világi törvények átvehetőségének szabályaival. Ami a római jog egyes előírásait illeti, a *kanonizáció* szempontjából semmilyen jelentőséggel nem rendelkeznek, hiszen az átvételnél a hatályos jogszabályok és nem a jogtörténeti emlékek vagy a jogi alapelvek beemelése történik, még akkor sem, ha az adott jogrend meghatározó szerepet játszott a kánonjog kialakulásánál.

